

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет дошкільної і технологічної освіти
Кафедра дошкільної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ковшар О.В.
« ____ » _____ 2021 р.

Реєстраційний № _____
« ____ » _____ 2021р.

**ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ УЯВИ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ
ДЕКОРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА МОТИВАМИ НАРОДНИХ
ПРОМИСЛІВ (НА МАТЕРІАЛІ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ)**

Кваліфікаційна робота студентки
групи ДВ м-16
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності
012 Дошкільна освіта
Поліщук Анни Олегівни

Керівник канд. пед. наук, доцент
Кулінка Ю.С.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Поліщук Анна Олегівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ УЯВИ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ ДЕКОРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	8
1.1. Сутність та зміст формування творчої уяви дошкільників.....	8
1.2 Народні промисли як засіб формування творчої уяви дошкільників.....	15
1.3. Українська народна іграшка та методика її моделювання у формуванні творчої уяви дошкільників.....	21
Висновки до розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ УЯВИ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ ДЕКОРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ).....	37
2.1. Стан досліджуваної проблеми в практиці роботи закладу дошкільної освіти.....	37
2.2. Система роботи з формування творчої уяви дошкільників при виготовленні народної іграшки.....	43
2.3. Аналіз результатів дослідно-експериментальної перевірки.....	54
Висновки до розділу 2.....	61
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	64
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми. Для кожного народу важливим аспектом формування етнокультури є виховання підрастаючого покоління, що ґрунтується на історичних цінностях суспільства, спирається на власні традиції, найкращі надбання національної та світової педагогіки.

Одним з пріоритетних завдань дошкільного виховання є формування творчої уяви у дітей дошкільного віку, що певною мірою визначає емоційний, інтелектуальний, пізнавальний та особистісний розвиток дитини. Основними засобами при цьому виступають надбання національної культури взагалі та народних промислів зокрема.

У Базовому компоненті дошкільної освіти (2021р.) серед цінностей дошкільної освіти визначено «розвиток творчих задатків, здібностей талантів», що реалізуються в освітньому напрямі «Дитина у світі мистецтв», а саме «виявляє вміння використовувати техніки художньо-продуктивної та декоративно-ужиткової діяльності, експериментує із зображувальними матеріалами, створює художні образи» [3, с. 22]. Реалізувати це можливо за допомогою сформованої у дітей дошкільного віку уяви, що допомагає їм зрозуміти побачене та почуте, дозволяє відтворити певні дії, побудувати взаємозв'язок між явищами, предметами та певною діяльністю.

У своїй творчій діяльності за різних обставин дошкільники постійно використовують творчу уяву. Завдяки уяві діти адаптуються у соціумі, спілкуються з однолітками та дорослими. Відповідно, проблема формування творчої уяви дошкільників засобом декоративної діяльності набуває особливої актуальності, оскільки цей психічний процес є невід'ємним компонентом будь-якої форми творчої діяльності дитини та її поведінки загалом.

Вивчаючи питання розвитку уяви у дошкільників психологи Л. Виготський, В. Давидов, Є. Ігнат'єв, Д. Ельконін, В. Крутецький С. Рубінштейн, та ін., вважали творчу уяву ефективною умовою засвоєння

дітьми нових знань, творчого розвитку та саморозвитку особистості.

Дослідники Н. Ветлугіна, Г. Григор'єва, Т. Комарова, Є. Фльоріна та ін. вважають декоративну діяльність за мотивами художніх промислів найбільш ефективним засобом формування творчої уяви у дошкільників. На їх думку, заняття творчістю є одним з основних способів пізнання дитиною оточуючого середовища, також сприяє розвитку естетичного сприйняття, формуванню позитивних емоцій, формує творчу уяву та фантазію.

У працях О. Авдєєва, М. Бартрама, О. Бакушинського, М. Бахтіна, Г. Блінова, П. Богатирьова, М. Грушевського, Ю. Лотмана, І. Макарова, О. Найдена, Т. Перевезенцева, Б. Смірнова та ін. переконливо доведено, що народна іграшка – пам'ять етносу, нації, народу, людства про своє історичне та доісторичне минуле. Її форма є однією з початкових субстанціональних форм щодо освоєння людиною навколишнього середовища. На важливості залучення дошкільників до декоративної діяльності, а саме створення народної іграшки на заняттях з художньої праці, наголошували А. Богуш, Н. Буркун, Г. Григоренко, Н. Дзюбина-Мельник, Г. Довженюк, Н. Лисенко, Т. Поніманська, М. Стельмахович та сучасні педагоги-практики Г. Кільова, Т. Коваленко, Н. Курочка, Н. Омеляненко, О. Стаєнна, А. Шапран та ін.

Проте, пошук можливих шляхів вирішення методичного аспекту проблеми формування творчої уяви дошкільників засобом декоративної діяльності за матеріалами народних промислів, висока актуальність та недостатня розробленість даної проблеми зумовлює необхідність проведення комплексного дослідження з теми **«Формування творчої уяви дошкільників засобом декоративної діяльності за мотивами народних промислів (на матеріалі народної іграшки)»**.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність системи організації роботи з формування творчої уяви дошкільників засобом декоративної діяльності при вивченні народних промислів та створенні народних іграшок.

У відповідності до поставленої мети визначені **завдання дослідження**:

1) Проаналізувати сутність та зміст формування творчої уяви дошкільників.

2) Вивчити особливості формування творчої уяви дошкільників в процесі декоративної діяльності.

3) Розкрити можливості використання української народної іграшки у формуванні творчої уяви дошкільників.

4) Розробити систему роботи з формування творчої уяви дошкільників засобом моделювання української народної іграшки та експериментально перевірити її ефективність.

Об'єкт дослідження – формування творчої уяви дошкільників в процесі декоративної діяльності.

Предмет дослідження – українська народна іграшка як засіб формування творчої уяви дошкільників в процесі декоративної діяльності при ознайомленні з народними промислами.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз і синтез наукової, навчально-методичної літератури, що надало змогу зіставити різні погляди на досліджувану проблему, визначити критерії та показники формування творчої уяви дошкільників; метод узагальнення передового педагогічного досвіду сприяв обґрунтуванню ефективності системи використання української народної іграшки в педагогічному процесі; *емпіричні:* спостереження, анкетування, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний), які допомогли виявити результативність експериментальної роботи, установити ефективність розроблених методичних рекомендацій; *математичні:* здійснення кількісного і якісного аналізу емпіричних даних.

Практична значущість дослідження полягає в опрацюванні механізму етапів і методів формування творчої уяви дошкільників засобом декоративної діяльності на матеріалів народних промислів. Спираючись на досвід педагогів-практиків та на основі літературних джерел підібрано комплекс вправ і методик моделювання української народної ляльки.

Отримані результати можна використовувати вихователями ЗДО як засіб формування творчої уяви дошкільників.

Апробація. Деякі твердження та думки кваліфікаційної роботи представлені на методичних семінарах у Комунальному закладі дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу №79 Криворізької міської ради. Головні положення кваліфікаційної роботи подані у статті «Формування творчої уяви дошкільників при виготовленні української народної ляльки».

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури у кількості 54 джерела, додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ УЯВИ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ ДЕКОРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Сутність та зміст формування творчої уяви дошкільників

На кожному етапі розвитку суспільства питання «творчості» та «творчого розвитку особистості» було цікавим для дослідників, адже рушійною силою всіх глобалізаційних процесів у державі є творчі особистості, від цього залежить прогрес.

Закладення основ творчої особистості відбувається саме у дошкільному віці. Початковим етапом формування творчої особистості більшість дослідників (Л. Артемова [2], А. Богуш [7], О. Борисюк [8], Н. Ветлугіна [13], К. Крутій [31], Н. Кудикіна [32], Т. Піроженко [44] та ін.) вважають саме розвиток творчої уяви і фантазії у дітей.

Питанням розвитку творчих здібностей, творчої ініціативи, креативності присвячено дослідження психологів Е. де Боно, Д. Богоявленської, Дж. Гілфорда, В. Дружиніна, А. Козирєвої, П. Торенса та ін., в яких схарактеризовано специфічні особливості творчих здібностей, а саме: гнучкість, пластичність, швидкість та оригінальність. На їх думку, творча діяльність не можлива без розвитку саме творчої уяви.

Саме дошкільники у різних ситуаціях та при здійсненні різних видів діяльності використовують уяву: в процесі гри, розмовляючи з однолітками та дорослими, розповідаючи казки чи власні історії. Уява допомагає їм спілкуватися нарівні з дорослими, адаптуватися у соціумі. Розвиток творчої уяви є невід'ємним від художньої та декоративної діяльності, при створенні різних видів мистецтва на заняттях з ручної праці та поведінки дошкільника загалом.

Психологи по-різному трактують уяву. Так, Л. Виготський наголошував, що «уява не повторюється в тих же поєднаннях і в тих же

формах окремих вражень, що були накопичені раніше, а будує нові ряди. Іншими словами, привнесення нового в перебіг наших вражень та їх зміна таким чином, що в результаті цієї діяльності виникає новий образ, який не існував раніше. Це є основою діяльності, що називається уявою» [15, с. 9-10]. Л. Виготський [15] стверджував, що уява безпосередньо пов'язана з реальністю, що існує не як сама по собі, а в тісному зв'язку з дійсністю. Як висновок – дітям необхідно повсякчас збагачувати когнітивний та емоційний досвід, що становить підґрунтя розвитку творчої уяви дошкільників.

О. Дьяченко відмічає, що «уява – це наче чутливий музичний інструмент, оволодіння яким відкриває можливості самовираження, вимагає від дитини перебудування і виконання власних задумів і бажань» [23, с. 43].

Психологи В. Давидов, А. Запорожець, Д. Ельконін, В. Кудрявцев, В. Крутецький, В. Мухіна та ін. відмічають, що передумовами становлення й саморозвитку особистості, ефективного засвоєння знань та подальшого навчання є саме розвиток уяви у дошкільників. Переконаливо доводять, що творчість є важливою характеристикою дошкільного віку і саме творча уява у цей період проявляється якнайкраще.

Проте, ряд науковців (В. Мухіна, Н. Палагіна, А. Петровський, Н. Подд'яков, С. Рубінштейн, Л. Субботіна, Б. Теплов та ін.) наголошують, що у кожному віковому періоді проявляються різні психологічні новоутворення: у молодшому дошкільному віці – уява, а у старшому дошкільному віці – творча уява.

Г. Сельє виділяє уяву як провідну характеристику творчої особистості та наголошує, що уява дитини формується завдяки випадковим спостереженням та різноманітним картинкам. Це є передумовою нових відкриттів [51].

Таким чином, уява є відповідною формою відображення дійсності та виступає як психічний процес створення нових образів при переробці матеріалу уявлень та сприймань, що виникли у попередньому досвіді.

Щоб схарактеризувати особливості розвитку творчої уяви у дітей дошкільного віку, необхідно обґрунтувати можливості дошкільного віку. Так, у дошкільників уява набагато слабша, ніж у дорослого, вона нестійка, проте займає набагато більше місце у житті дитини.

Беззаперечним є той факт, що у дошкільному віці будь-яке нове знання чи враження усвідомлюється дошкільником через творче вирішення проблеми, через унікальний внутрішній світ, через переживання та нові враження від побаченого чи почутого, через усвідомлення нових знань. Це створює унікальний та колоритний внутрішній світ, сприяє формуванню нових знань, пізнавальному розвитку, розвиває фантазію та творчу уяву.

С. Русова [50] наголошує, що важливим для дітей дошкільного віку є розвиток естетичних відчуттів «як природних, так і штучних – мистецьких», які сприяють формуванню естетичного смаку, фантазії, «наповнює» дитину новими образами.

Л. Виготський [15] та Т. Рібо [49] уяву пов'язували із сприйняттям, мовленням та мисленням через реалізацію емоцій та волю, що сприяє розвитку у дітей інтересів, здібностей, комунікативних навичок тощо. Учений виділяв чотири типи уяви:

1. Перехід від пасивної уяви до творчої.
2. Творча уява характеризується таким процесом, як анімізм, або одухотворення предметів.
3. Характеризується грою. Ігри діляться на два типи: експериментальні (дають певні знання та пояснюють природу речей) та творчі (головна роль).
4. Виникає романтична творчість (здебільшого даний етап складають образи).

І. Грузинська, здійснивши теоретичний аналіз творчої уяви через призму психологічних підходів, виділяє наступні її функції на різних вікових етапах життя людини: «сміслоутворювальна, моделююча, перетворювально-евристична, регулююча, захисна. Зі змісту даних функцій випливають критерії (метафоричність, розробленість, індивідуалізованість образу тощо), що

говорять про те, що основи закладаються саме в дошкільному віці, і для досягнення їх подальшого вікового розвитку та розвитку творчої особистості в цілому, необхідний розвиток творчої уяви починати із сензитивного періоду» [19, с. 213].

Головними характеристиками творчої уяви є продуктивність, осмисленість та оригінальність. Найважливішою особливістю творчої уяви – уміння спрямовувати власну діяльність у потрібну сторону, підпорядковувати її певній меті. Для творчої уяви характерною є також інтелектуальна діяльність через створення нових образів та розуміння понять.

Важливим аспектом формування творчої уяви у дошкільників є їх пізнавальна активність, до якої входять: пізнавальна потреба дошкільника, його інтерес до нового об'єкта експериментування; вирішення практичного завдання, що поставлене доросли. Все це підпорядковує пізнавальну активність творчій меті.

Так, М. Подд'яков наголошує, що у дошкільників є певні рівні розвитку пізнавальної активності, а саме:

- інтерес до зовнішніх властивостей предмету;
- інтерес до функціональних якостей предмету та регуляції пошуку за допомогою дорослого;
- активність на досягнення бажаного результату [45].

Обґрунтування особливостей творчої активності неможливо без визначення домінант творчості. Феномен «творча активність» у психолого-педагогічній літературі трактується неоднозначно:

- як спрямованість суб'єкта на мотивовану готовність до діяльності (І. Біла [5, с. 18]);
- як спрямованість і міра зусиль особистості на рівень інтенсивності включення у творчу діяльність (О. Борисюк [8, с. 6]);
- як особистісне утворення, властивість та якість особистості, критерій, показник та передумова творчості (О. Голюк [18, с. 67]).

Джерелом творчої активності є різні групи потреб: навчання, діяльність, гра, спілкування, відпочинок, заняття творчістю, потреба в самореалізації. У творчій діяльності виявляється й розкривається творча уява, що потребує нестандартного мислення.

Творчість – це завжди творення, тобто побудова нового і оригінального, нестандартне бачення у звичайному нових можливостей його функціонування або включення його як частини у нову систему, можливість продукувати значну кількість ідей. Що стосується творчих можливостей дітей, то вони реалізуються в різних видах їх діяльності, а саме в грі, навчанні, спілкуванні, трудовій діяльності.

Більшість авторів, що досліджують творчість (Дж. Гілфорд [17], О. Дьяченко [23]), виділяють такі ознаки творчої обдарованості: оригінальність ідеї і продуктів, гнучкість словесного і образного мислення; здатність знаходити ідеї в складних і обмежених ситуаціях.

Таким чином, творчість є формою переходу від відомого до нового чи невідомого, тобто відповідним чином організованою діяльністю дорослого щодо проведення дитиною певної пошукової роботи. Зрозуміло, що складовими творчої діяльності дошкільників є уява, творча уява, творча активність, фантазія та творче мислення.

Як бачимо важливим засобом формування творчої уяви у дітей дошкільного віку є декоративна діяльність, ефективність якої є беззаперечною при вивченні народних художніх промислів.

Декоративна діяльність дитини носить пошуковий характер, а використання різних матеріалів та способів зображувальної діяльності надає їй творчий інтегрований характер. Оволодіння вміннями та навичками декоративної діяльності має велике практичне значення для розвитку почуття кольору, ритму у дитини дошкільного віку, формує вміння планувати послідовність різних операцій, розвиває творчу уяву та фантазію. Залучення дітей до декоративної діяльності сприяє розвитку інтересу до мистецтва, до народних промислів, формує духовні потреби і, головне, впливає на розвиток

у них творчої уяви. Творча декоративна діяльність дітей передбачає керівництво дорослими особливо на перших стадіях її розвитку. Творчий процес базується на знаннях, практичних навичках та вміннях, інтересі дітей до того чи іншого виду діяльності.

У декоративній творчості діти мають великі можливості комбінувати та поєднувати кольори, елементи декору, виконувати ритмічну послідовність при нанесенні елементів на поверхню виробів, що сприяє створенню нового декору, нових композицій та нових виробів. Відтворення або складання дитиною дошкільного віку свого візерунка має велике значення в розвитку сенсомоторної здатності, в формуванні точності при визначенні величини і просторових співвідношень в малюнку. Безпосередню участь дитини в складанні елементарних візерунків на площинних фігурах, силуетах грає велику роль для розвитку у дітей уяви, творчої активності.

Декоративна діяльність значно впливає на розвиток творчої активності особистості дітей. Декоративна діяльність дошкільників характеризується свободою реалізації задумів через використання різноманітних матеріалів, способів створення на початковому етапі виробів за зразком, а на наступному етапі – оригінальних виробів, не обмежуючи дитини в активності та прояві творчої уяви. Підключаючи творче мислення, декоративна діяльність створює можливості для розширення уявлень дитини про навколишнє середовище, збагачує її життєвий досвід. Залучення дітей до різних видів декоративної діяльності дозволяє виховувати у них перетворювальне ставлення до світу.

У процесі декоративної діяльності дитина дошкільного віку відчуває позитивні емоції. Для неї важливий не тільки процес, але і результат, який досягнутий і є втіленням зусиль та ідей. Зіткнення з декоративним мистецтвом збагачує дітей, підтримує інтерес до національної історії та культури. Пізнаючи красу народної творчості, дитина відчуває позитивні емоції, на основі яких виникають більш глибокі почуття: радості, захоплення, формується образні уявлення, мислення, творча уява та фантазія. Все це

викликає у дітей прагнення передати естетику предметів у продуктивній діяльності.

Отже, щоб розвинути творчу уяву у дітей дошкільного віку, необхідно проводити постійний та системний розвиток творчих здібностей, виховувати любов та інтерес до всіх видів декоративної діяльності. Потрібна певна система дій при вивченні декоративного мистецтва, а саме: накопичення вражень; спонтанне вираження творчості; пошук творчих рішень; самостійність; індивідуальна і колективна творчість. Навчання має бути доступним і цікавим для дитини. Все це сприяє формуванню творчої уяви дошкільників, яку визначаємо як процес і результат накопичення дитиною нових образів, уявлень, передбачень, припущень, включених в активну пізнавальну та творчу діяльність де створюються оригінальні продукти. Творча уява допомагає дитині знаходити шляхи вирішення проблемних завдань та ситуацій. Основою для формування творчої уяви у старших дошкільників вважаємо декоративну діяльність, яка сприяє активному засвоєнню художнього досвіду та самостійному застосуванню його у творчих ситуаціях. При цьому пріоритетним визнаєм декоративну діяльність при ознайомленні та створенні об'єктів народних промислів.

1.2 Народні промисли як засіб формування творчої уяви дошкільників

Народні промисли є духовним надбанням народу. Їх розвиток зумовлений багатьма факторами, зокрема, географічно-природними умовами розташування, особливостями локалізації та диференціації на певних територіях. Майже всі народні промисли засновані на ручній праці, і задовольняли виробничі, побутові, обрядові та культові потреби народу. Передумовами виникнення народних промислів були ремесла.

Для території України характерними є такі народні промисли: вишивка, килимарство, художня обробка тканин (розпис), деревини, гончарство, ковальство, в'язання, художня обробка шкіри, каменю, кістки та рогу, художнє плетіння, вироби з бісеру, лозоплетіння, витинання, писанкарство та лялькарство [1].

На важливості вивченні народних промислів, їх вплив на естетичний та моральний розвиток дошкільників, формування творчої уяви, мислення, творчих здібностей наголошували А. Богуш, Н. Буркун, Г. Григоренко, Н. Дзюбина-Мельник, Г. Довженюк, Н. Лисенко, О. Найден, Т. Поніманська, М. Стельмахович та ін. На їх думку, заняття декоративним мистецтвом з дітьми дошкільного віку є могутнім засобом виховання, сприяють осмисленню творчого потенціалу народу та продовженню традицій, збереженню культурних надбань та розвитку творчої уяви.

У Базовому компоненті дошкільної освіти [3] в освітньому напрямку «Гра дитини» зазначено, що дитина повинна розрізняти народну іграшку, знати її призначення, роль, виконання. Тому доцільним при формуванні творчої уяви у дітей дошкільного віку в процесі декоративної діяльності вважаємо ознайомленні дітей з народною іграшкою.

Українська народна іграшка здавна привертає увагу дослідників чарівним світом її образів, сповнених поезії та казковості, що упродовж

століть панували в уяві дітей, пробуджуючи фантазію і спонукаючи до творчості.

Народна іграшка має також неабиякі високі мистецькі якості та широкі виховні можливості. Емоційна дія образів, утілених у народній іграшці, широко застосовується педагогами у формуванні творчої уяви та фантазії дітей, допомагає залучити їх до етнокультури, сприяє розвитку творчої уяви та ідентичності. Адже народна іграшка містить у собі момент істини, своєю мовою виголошує правду про народ, його земну сутність та історичне призначення.

Н. Васильєва відмічає, що народна іграшка є відтворенням у тій чи іншій спрощеній, узагальненій та систематизованій формі предметів і явищ життя взагалі та декоративної діяльності зокрема [11]. Мистецтво народної іграшки є особливим типом художньої творчості, що інтегрує у собі різні види декоративної діяльності, поєднує матеріальні і духовні здобутки українського народу, утверджує етнокультуру. На підставі поліфункціонального характеру народної іграшки, було виділено окремі її функції: інформаційну, мотиваційно-стимулюючу, сенсорну, гедоністичну, евристичну, аксіологічну, культурологічну, навчальну, розвиваючу, виховну. Саме традиційна народна іграшка у своїх певних функціях, формах, пластиці, образних засадах містить у собі інформацію про початкові чинники людського предметно-духовного середовища.

Найбільш цінними для розуміння морфології, функціонування народної іграшки, її естетичної виразності є історико-мистецтвознавчі дослідження (М. Бартрам, А. Бакушинський, О. Бенуа, Б. Бутнік-Сіверський, Г. Блинов, В. Василенко, М. Грушевський, І. Дайн, Р. Захарчук-Чугай, Г. Локуцієвська, І. Макарова, О. Найдєн, М. Некрасова, Т. Перевезенцева, О. Сокович, Д. Фіголь, С. Ханемен, М. Церетеллі та ін.), в яких виявлено генезис та основні етапи розвитку народної іграшки. У роботах зазначених авторів [20; 25; 36] привертає увагу виділення художньої специфіки народної іграшки як

особливого різновиду декоративно-ужиткового мистецтва, в якому виражено локальні, національні та загальнолюдські риси етнокультури.

Значний інтерес представляють погляди сучасних науковців на народну іграшку як засіб формування національної культури (О. Батухтіна, Н. Заглада, Л. Івахненко, С. Кулачківська, Т. Сакович, Є. Саявко, М. Стельмахович); моральних якостей (Н. Дзюбишина-Мельник); як засіб духовного відродження (Н. Буркіна, Л. Данішевська, Т. Пржегодська, Л. Смерж); трудового виховання (М. Гутнікова, Г. Довженко, Л. Орел) та естетичного виховання (А. Грибовська, М. Кириченко, Г. Лабунська, Ю. Максимов, І. Сидорук, Н. Халезова).

Використання народної іграшки у вихованні сприяє прилученню дитини до духовного, естетичного, побутового досвіду народу. Дитина, наприклад, не оцінює іграшку, як витвір мистецтва, а бо як образ пов'язаний з певними легендами, казками, міфами. Однак граючись нею, здійснює зорове та сенсорне сприйняття її форми (матеріально пластичної, кольорової, орнаментально-знакової) непомітно для себе, приєднується до місцевої, а через неї і до етнонаціональної сфери образних уподобань, художніх особливостей, які водночас мовою свого змісту, розповідають про виробничо-господарську та святково-обрядову діяльність населення, тієї місцевості, того краю, який ця дитина згодом, коли стане дорослою людиною, усвідомить як рідний.

Народна іграшка є насамперед явищем культури. Але основні образні, смислові, символічні чинники народної іграшки є породженням етнонаціонального середовища. У народній іграшці, поряд з архетипами загальнолюдських понять і критеріїв, існують образні та змістовно-формальні принципи етнонаціональної давнини. Ці якості народної іграшки породжують певну проблематичність щодо дитячого виховання в сучасних умовах. З одного боку, існує нагальна необхідність участі народної іграшки у виховному процесі на його певних етапах, з іншого – складність впровадження її у цей процес [41, с. 24].

Народна іграшка, як і все традиційне народне мистецтво, позбавлена елементів зовнішнього етнографізму. Справжня народна іграшка, як правило, містить обмаль зовнішніх атрибутів етнічної належності. Така належність становить саму її образну і змістовну сутність. Тому традиційна народна іграшка здебільшого позначена простотою форми, позбавлена кричущо-яскравих кольорів, складної та вибагливої орнаменталії. Близькість цієї іграшки до витоків етнонаціональних культурних традицій пов'язує її з факторами ставлення до матеріалу, пластичною інтуїцією, колористичними рефлексіями. Саме така іграшка, насичена буттєвою та історичною інформацією, комунікативно близька дитині. У ній – цілий світ образів, архетипів, метафізичних і символічних основ бачення, сприйняття й переживання життя; у ній містяться нюанси психоментального характеру етносу, а також відображено специфіку певних трансетнічних явищ. Гра з такою іграшкою, візуальне й сенсорно-контактне знайомство з нею є одним із засобів формування в дитини критеріїв причетності до своїх родових, етнонаціональних ціннісних основ. Засвоєння такої іграшки разом з мовою і творами фольклору (колисковими, казками, колядками, співаночками, приказками, загадками тощо) формує перші уявлення про навколишній світ, перші життєві враження та почуття, закладає в дитині той духовний резерв, який знадобиться їй у дорослому житті, коли постане питання вибору шляху та напряму руху.

Іграшка є відображенням своєї епохи. Історія іграшки є невід'ємною частиною історії культури суспільства. Для кожної історичної епохи характерні свої іграшки, оскільки розвиток матеріальної основи суспільства, його духовної культури позначається не лише на змісті дитячих ігор, а й на тематиці та формах іграшок.

Як стверджує дослідник історії української народної іграшки О. Найден, дитяча іграшка як предмет певного функціонального призначення з'явилася досить пізно, коли цивілізація окремих суспільств і народів досягла достатнього рівня розвитку. Відтоді іграшка, поряд з іншими речами,

зробленими людиною (знаряддями праці, побутовими предметами, культовими атрибутами), починає входити до сфери культури [39, с. 45].

На території України найдавніші прототипи іграшки виявлені в с. Мезин Коропського району Чернігівської області. Це були фігурки пташок, вовка чи собаки, виготовлені з мамонтового бивня приблизно 25 тис. років тому. Мали вони обрядове значення.

У IV-III тис. до н. е. трипільці виготовляли керамічні жіночі статуетки, різноманітні фігурки тварин (овець, коней, биків тощо) та їх дитинчат, які символізували плодючість. В могильнику на території Львівської області археологами знайдено ліпні порожнисті фігурки пташок, що згодом трансформувалися в іграшки-свищики.

Дитячі іграшки давніх слов'ян (дерев'яні коники, качечки) знайдено під час розкопок на Наддніпрянщині. Датовані вони приблизно X-початком XII ст. У той час побутовали і так звані технічні іграшки: луки, мечі, дзиги тощо.

У дохристиянський період іграшки переважно зображали священних тварин, птахів, фантастичних істот, що свідчить про їх зв'язок з язичницьким культом, народною міфологією. Після прийняття християнства іграшки здебільшого використовували з ігровою та декоративною метою. Однак деякі з них зберегли ритуальний характер і дотепер (ялинкові прикраси до Нового року, святкові кульки тощо).

Від українських іграшок періоду XIV-XVIII ст. майже нічого не зберіглося. Однак етнографи стверджують, що виготовлення забавок не припинялося ні в XIV, ні в XVI століттях. У другій половині XVIII ст. внаслідок розвитку в Україні ярмаркової торгівлі розпочалося масове виробництво забавок на продаж. Жодний ярмарок не обходився без глиняних коників, баранчиків, півників, маленького посуду, ляльок-панянок, розписаних орнаментом, прикрашених кольоровою глиною і покритих прозорою поливою.

Розквіт кустарного іграшкового промислу припадає на середину ХІХ ст. Найбільше виготовляли забавок на Наддніпрянщині, Поділлі, Прикарпатті. Серед тогочасних іграшок Наддніпрянщини кінця ХІХ ст. – дерев'яні кухлики для зачерпування рідини, дерев'яні ляльки, маленькі моделі побутових речей (іграшкові товкачки, тачечки, возики, оздоблені різьбленням), дзиги, вітрячки тощо. Популярними були механічні забавки з відповідними руховими елементами – вирізані фігурки попарно з'єднаних планками ведмедів, ковалів, ткачів; головоломки для дітей так звані велика і мала мороки. Велика морока складалася з двох довгих і дванадцяти коротких кілочків, що утворювали на основній осі три хрестоподібні конструкції, а мала – із чотирьох однакових кілочків, зв'язаних у хрестик. Щоб їх розібрати, а потім скласти, необхідно було виявити кмітливість і винахідливість [42].

Прикарпатська іграшка, як і посуд та інші вироби з глини, насамперед відрізняється від усіх інших колоритом і характером розпису – традиційними мотивами і елементами та поєднанням кольорів у орнаменті. У ХІХ та на початку ХХ століття в Карпатах баранчиків та клачики із сиру робили чоловіки-вівчарі на полонинах. Виготовлення сирної іграшки в таких селах, як Брустури, Річка, Снідавка, Шешори, набуло значення промислу, принаймні в 1950-1980-х роках [43].

Отже, українська іграшка вирізняється тематичною неоднорідністю та глибоким змістовним наповненням. Вона представлена різноманітністю матеріалів технічних і художніх способів опрацювання, багатством формальних, композиційних орнаментальних, колористичних вирішень.

1.3. Українська народна іграшка та методика її моделювання у формуванні творчої уяви дошкільників

Аналіз досліджень за темою свідчить про значну увагу до питання походження української народної іграшки та методики її модулювання. Зупинимося на дослідженнях, пов'язаних з феноменом «українська лялька», так як вважає її ефективним засобом формування творчої уяви у дітей дошкільного віку в процесі декоративної діяльності.

Народні традиції та технологію виготовлення народної ляльки досліджували Р. Гільмаш, Г. Дайн, М. Дайн, І. Котова, А. Михайлик, А. Некрилова, Л. Соколова.

Українська народна іграшка багата й розмаїта. Про її багатство свідчить діапазон змістовно-образних градацій: від «примітивних» пташок-свищиків, архаїчних вузлових ляльок, семантично реліктових тварин, птахів, фантастичних звірів, виготовлених із глини, дерева, соломи, сиру й тіста, функціонально реліктових хихичок, деркачів, калатал тощо – до авторської іграшки-скульптури (М. Тарасенко, І. Гончар, О. Ганжа, І. Приходько, М. Галушко), позначеної рисами атавістично-родового міфологізму.

Розмаїття української традиційної іграшки насамперед пов'язане з її багатою сюжетною й тематичною номенклатурою, а також із широкою формально-образною варіативністю та численністю орнаментальних і колористичних градацій. Іграшки коленої місцевості (як і посуд, пищик, вироби з дерева, витинанки, писанки, настінний розпис) позначені рисами певної своєрідності, яка залежить від ландшафтно-кліматичних, географічних умов (гори, рівнина, степ, полісся, край луків та озер тощо), роду занять більшості населення, історичних факторів та обрядових традицій (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Види народної іграшки

Так, іграшки, які вироблялися в ареалах Полісся й степової Південної України, зазвичай відрізняються одна від одної як щодо тематичних і сюжетних уподобань, так і щодо переважного вибору матеріалу та його пластичних можливостей. Існують також місцеві декоративні й колористичні уподобання, схильності до певних орнаментальних форм і мотивів.

Колорит іграшки Опішного (Полтавщина) здебільшого «теплий», близький до натуральних кольорів обпаленої глини; орнамент – закруглений, плавно вигинистий, позбавлений різких зламів і гострих кутів. Натомість

орнамент косівських (Карпати) пікових виробів має різкі й гострі злами, натуральний колір глини закритий, захований білою, жовтуватою або темно-вишневою («вишнівка») поливою, основні кольори орнаменту брунатний, зелений, жовтий. Іграшка з Полтавщини (як і розписний посуд) містить і образ поля із плавними пагорбками-могилами та ланами стиглої пшениці, а також і хати-мазанки під золотою соломою із зеленим садком і полудневим городом з пахучою «гвоздиною», гарбузами й метеликами. Іграшка з Косова (так само, як і розписний посуд) несе в собі образні прикмети карпатського холодно-прозорого ранку із гостроверхими смереками на схилах, високими ожередами, вогкуватим туманцем у долинах, отарами овець на полонинах [36].

Узори косівських виробів асоціативно зближені з бадьоро-завзятим (з пронизливими акцентами) звучанням місцевих коломийок та тужливо-ритмічним дріботінням гуцульського танцю, між тим орнамент опішнянського посуду та іграшки містить у собі асоціативний образ ритмічно стриманої та мелодійно розлогої місцевої пісні, що плине у степову далечінь. Подібні образні ремінісценції можна віднайти у пластиці, декорі та орнаментативній іграшці Харківщини і Львівщини, Поділля й Київщини, Волині й Півдня України. Традиційна іграшка, поряд з образною та символічно-смісловою інформацією, містить у собі ще й інформацію атавістичну, пластично-інтуїтивну, обрядову, духовну онтологічно-ціннісну. Щодо цього вона зазвичай є набагато інформативнішою, ніж будь-яка сучасна техніко-механічна іграшка або комп'ютерна гра [28].

Отже, народна іграшка від часів, коли вона носила обрядове значення (приблизно 25 тисяч років назад), і до сьогодення пройшла тривалий шлях розвитку. Змінювалися матеріал, з якого виготовляли іграшку, її зміст, забарвлення, технології виготовлення, функції.

Українська народна «іграшкова культура» складна й розмаїта. Для того щоб її вивчати, потрібно якимсь чином класифікувати, тобто розділити іграшки на групи, орієнтуючись на спорідненість певних істотних ознак.

Найбільш простою та прямолінійною класифікацією О. Найден вважає поділ на дві групи:

1. Іграшки, у яких основною рисою є пластичні, художньо-естетичні фактори: ляльки, коники, баранці, олені, цапки, вершники, птахи, «барині», «куми» тощо;

2. Іграшки, основною функцією яких є результат здійснення певної механічної дії: деркачі, фуркала, калатала, свистки, луки зі стрілами, брязкальця, хихички тощо [40].

Більш структурованим О. Найден вважає поділ іграшок за матеріалом, з якого вони створені: іграшки з дерева, глини, тканини, соломи, трави, паперу, кори, кістки, плодів різних рослин, тіста, сиру тощо. Також науковець виділяє поділ за образно-ігровими та типажно-функціональними ознаками:

– антропоморфні образи-ляльки (з глини, дерева, трави, тканини, соломи, рогозу, комбіновані з різних матеріалів);

– зооморфні образи – свійські й дикі тварини: бички, цапки, свинки, баранці, козлики, корівки тощо (з глини, дерева, трави, тканини, соломи, рогозу, сиру);

– іграшки, які імітують «дорослі» меблі, посуд інші предмети побуту, знаряддя праці (шафи, стільці, столи, лавки, миски, глечики, колиски, візки, граблі, сокири тощо).

О. Найден наголошує, що можна також вважати класифікаційною ознакою регіон або місцевість створення іграшок: іграшки Львівщини, Харківщини, Волині, Київщини, Полтавщини, Середньої Наддніпрянщини тощо [40].

Можна знайти ще чимало принципів або ознак класифікаційного поділу іграшок, які в певних конкретних випадках можуть бути прийнятними і корисними. Однак жоден з наведених вище варіантів класифікації, якщо дотримуватися лише його одного, не зможе дати повної і різнобічної характеристики іграшки. Тому, обравши якийсь один з варіантів базовим,

варто доповнювати його в разі необхідності тими характеристиками, які становлять специфіку інших варіантів, тобто стати на позицію певного плюралізму у справі класифікації іграшки (Додаток А).

Отже, народна іграшка дає дитині те, чого не може дати сучасна іграшка. Існуючи поряд, вони доповнюють одна одну. Іграшка – це не лише предмет гри, вона дуже багато може розповісти про історію своєї країни, про звичаї і традиції народу, про традиційний одяг наших предків та їх спосіб життя, тобто є багатим джерелом у вихованні національної самосвідомості дітей. З іграшкою пов'язано багато легенд і казок, вона вчить дитину, як правильно поводити себе, і навпаки - як не варто себе вести. Використання народної іграшки, зокрема ляльки, в процесі виховання допомагає дитині виявити себе у творчій справі та підштовхує її до активного і самостійного пошуку, допомагає зберегти національні українські традиції, а за допомогою її моделювання навчити цьому і дитину.

Лялька-мотанка (або вузликова лялька) є прадавнім сакральним оберегом. Їй вже майже 5000 років, вона з'явилася з тих пір, як почали вирощувати льон. Такі ляльки можна знайти в будь-якій країні. Це була не просто іграшка. Вважалося, що вона захищала людину від неприємностей та бід (рис. 1.2.).

Рис. 1.2. Українська лялька-мотанка

Ляльку часто використовували у ритуалах. При виготовленні ритуальної ляльки в неї вплітали все те, від чого людина хотіла позбутися (біди, хвороби), і спалювали на вогнищі, або топили у воді. При розкопках Помпей були виявлені численні лялькові лавки із збереженим товаром. Ляльковим ремеслом займалися не тільки гончарі, але і знамениті скульптори й різьбярі по дереву [33, с. 38].

Мотанка відрізняється від звичайної іграшки відсутністю обличчя. За уявленнями язичників через обличчя в ляльку вселяється душа. А душа буває доброю чи поганою. Матеріалами для виготовлення служать натуральні матеріали (сіно, солома, дерево, трави, сухе листя, насіння, зерна). Прикрашали мотанку народними орнаментами та вишивкою.

Народ вірив, що в мотанці знаходиться дух предків і що вона може передавати досвід з покоління в покоління. Українці вважали, що цей символ приносить їм багатство та успіх. Секрети виготовлення ляльок передавалися в родині від матері до доньки. Коли дівчина виходила заміж, мати дарувала їй ляльку-мотанку, як оберіг для нової домівки.

Хворій дитині давали пограти з лялькою. Після чого її знищували. У народі вірили, що вона вбере в себе її недугу. Коли дитина виростала, її місце в колисці займала лялька. Вона охороняла це місце від нечистої сили до народження наступної дитини.

На Різдво виготовляли спеціальних ляльок із зерна. Вони символізували добрий урожай. Існувало три типи ляльок-мотанок: немовля, баба-берегиня, наречена. При народженні дитини українці виготовляли ляльку-немовляти. Лялька виконана у вигляді немовляти в пелюшках. Її укладали в ліжечко поряд з дитиною для охорони її сну та здоров'я. Баба-берегиня допомагала оберігати достаток сім'ї. У середину ляльки вкладали монети, зерно, вовну для збереження домашнього тепла, отримання хорошої вовни овець та грошового достатку. Лялька-наречена захищала дівчат від пристриту і підтримувала їх. Цю ляльку багато одягали і прикрашали, так як вона символізувала придане нареченої і привертала багатого нареченого.

В Україні народну ляльку робили з соломи, тканини, шматочків старого одягу, ниток. Спосіб простий – перекручування й перев'язування тканини [29].

Ляльок-мотанок або не одягали, або шили їм одяг. Іноді це були мініатюрні народні костюми, традиційні для тієї чи іншої місцевості. Мотанка виготовляється з доступного дешевого матеріалу і без будь-яких інструментів. Може бути сплетена з соломи або зовсім без застосування нитки. Голова називається «лялькою». Для неї шматочок тканини складається вузькою смужкою, а потім загортається «рулетиком» і обмотується тканиною [28, с. 59].

Голова приєднується дуже просто: до колодки, до трісці, до кукурудзяного початку тощо. Мотанка навіть може не мати рук, тільки обгортається тканиною. І тут вже годиться все, що знайдеться в господарстві. Раніше найціннішою прикрасою для ляльки ставали шматки старих вишитих сорочок, іншого одягу.

Мотанки не мали обличчя, а замість очей, рота – хрест з ниток [25]. Хрест у колі – це солярний знак, таким чином, лялька з таким обличчям несе в собі сонячну енергетику. У голівку мотанки часто зав'язували зерна пшениці. Це також додавало їй сакральне значення, так як зерно пов'язане з померлими або ненародженими душами. Коли його «ховають», воно оживає, проростає і знову починає вічний кругообіг життя.

Тому мотанку пов'язують з уявленнями про життя і небуття, з досвідом минулих поколінь та їх зв'язком з майбутніми поколіннями. Мотанка пов'язана з усіма аграрними святами. Її роблять на Колодія, наприкінці Масниці (як уособлення зими, яку спалюють), на Івана Купала (лялька Марена). Її сакральне значення збереглося. Обов'язкова умова – іграшка повинна бути хрестоподібної форми, щоб не нагадувати собою реальної людини.

Існує теорія, за якою українська народна лялька з'явилася внаслідок побутових змін, матеріалів і образів виготовлення культових жіночих

зображень. Після прийняття християнства язичницька міфологія тривалий час залишалася актуальною, оскільки була пов'язана з природою (обряди Масляна, Купала тощо).

Це вплинуло на ляльку – іграшку для дітей, змінило її сюжетний зміст, наповнило новим змістом. Матеріалом для таких ляльок служили солома, трава, тканина, гілки дерев, глина, дерево, очерет тощо.

Превага жіночих зображень над чоловічими пояснюється тим, що з жіночим образом з давніх часів асоціювалися уявлення про богиню родючості, берегиню домашнього вогнища та захисницю.

Образ молодої дівчини, «увінчаний квітами дівчини», «княгині і дружки» в окремих селах Полтавщини, Черкащини та Київщини символізує родючість та життя. Тоді як в інших селах цих областей переважає образ ляльки-матері «Богородиці» [12].

Ляльки Середньої Наддніпрянщини своєрідні за образом виготовлення та складні за декоративною палітрою. Таку ляльку виготовляли методом зв'язування і накручування вузлів без голки та ножиць. Тому вона і називається «вузликова лялька». Існувало ще поняття «мотанки» – ляльки візуально схожою з «вузликовою», але виконаної шляхом намотування окремих шматочків тканини на основу.

Хрест на обличчі – символ веселки, тому він робиться з яскравих ниток. Обличчя – солярний знак сонця. Всі вертикальні лінії – це чоловіче начало, всі горизонтальні лінії – жіноче (рис. 1.3).

Так вже склалося, що ляльки Середньої Наддніпрянщини мають найбільш обрядовий вигляд. Вони декоративні, яскраві, строкаті, мають язичницький трохи таємничий вигляд. Оскільки народні ляльки з тканини були невід'ємною частиною селянського побутового середовища, пов'язаної з землеробською роботою та домашнім вогнищем, тому вони і в давні часи, і сьогодні є символом родючості, материнства й своєрідним оберегом.

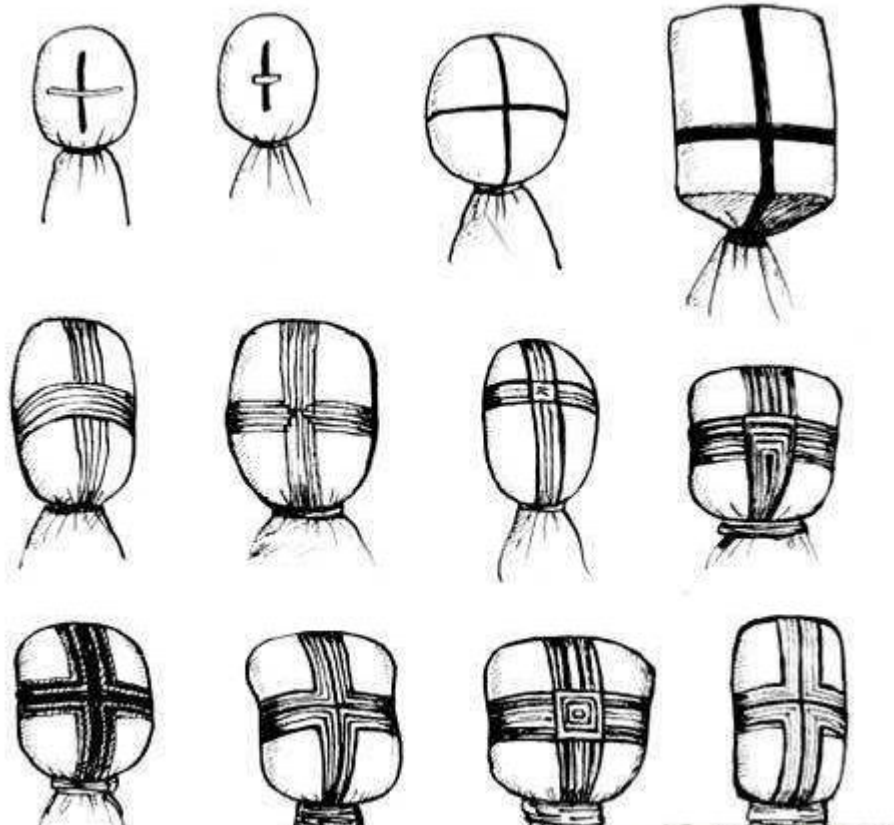

Рис. 1.3. Варіанти оформлення обличчя ляльок Середньої Наддніпрянщини [39]

В. Найден стверджує, що солярна символіка – одна з найсвітліших в Слов'янської традиції. Серед солярних знаків, мабуть, немає жодного, що приносить шкоду. Навпаки – всі знаки пов'язані з придбанням як матеріальних, так і духовних благ, примноження їх. Солярна символіка – символіка сонячної стихії, Сонця.

Хрест – солярний символ. Є версія, що слово «хрест» походить від слов'янського кореня «крес» – вогонь (порівняйте: «кресало» – інструмент для розпалювання вогню). Археологічні дані свідчать про те, що хрест як символ шанували ще у верхньому палеоліті. Хрест – символ життя, неба та вічності (рис. 1.4). Також, правильний (рівнокінцевий) хрест символізує принцип з'єднання і взаємодії двох начал: жіночого (горизонтальна риска) і чоловічого (вертикальна).

Також хрести поділяють на прямий, тобто такий, що має горизонтальну та вертикальну риски і косий, що має дві діагональні риски, причому прямий

хрест уособлює чоловіче агресивне творче начало, косий – більш м'яке творче начало. Прямий хрест також може служити примітивною моделлю Світового Древа [39].

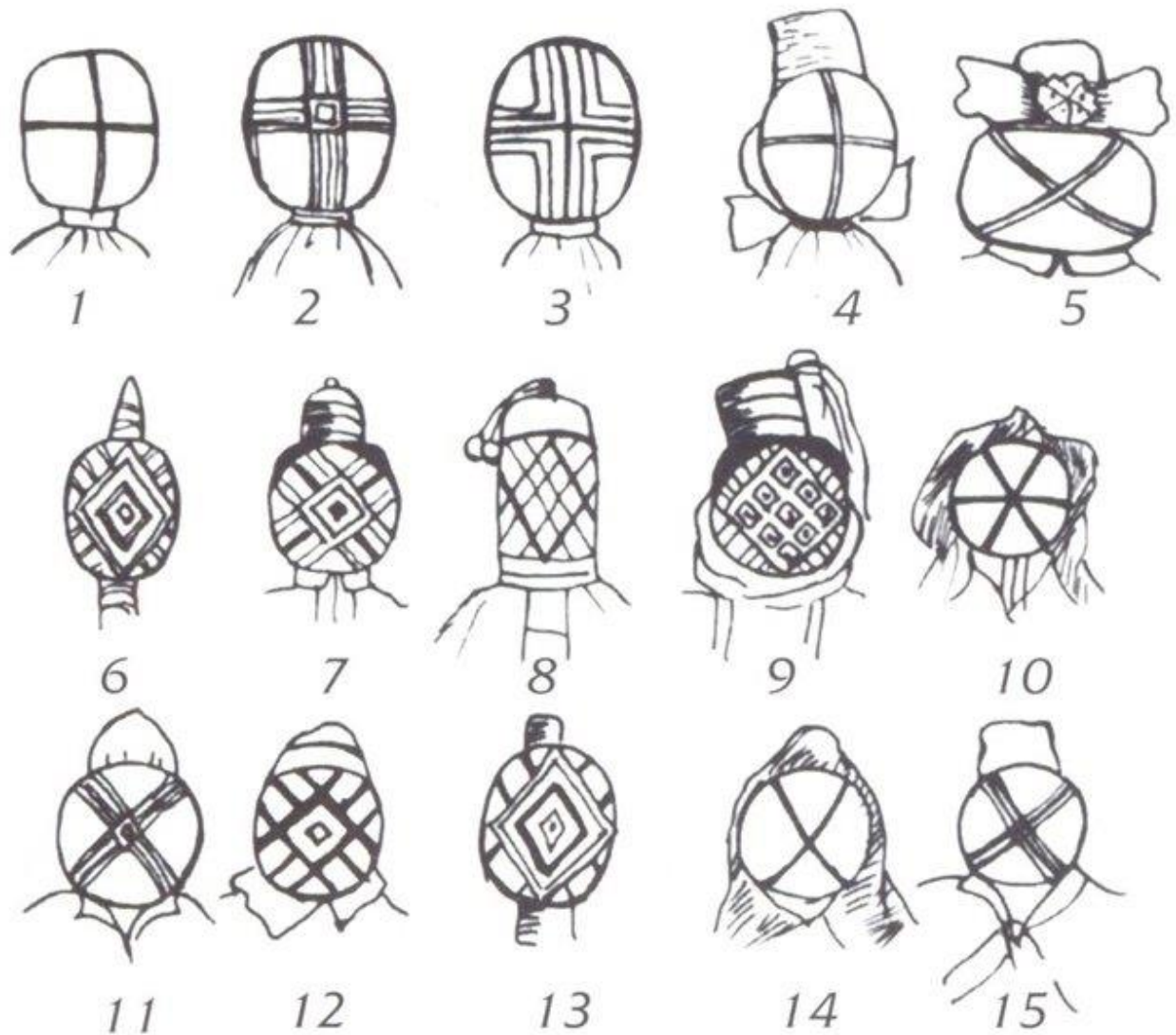

Рис. 1.4. Варіанти солярного хреста на обличчі ляльки [39]

Ляльки виготовлялися або на швидку руку, щоб заспокоїти і зайняти дитину, або старанно як подарунок на свято, весілля, чи на день народження.

Майстерно зроблена, пишно вдягнена лялька є цінним предметом домашнього майна, разом з тим виступаючи посередницею між старшим і молодшим поколіннями, запорукою добробуту, щасливого родинного життя, й захисту від злих сил [29, с. 44]. Сьогодні серед розмаїття сучасних ляльок народні ляльки з тканини є особливим видом з неосяжною енергетикою, які

цілюще впливають на психіку й здоровий розвиток дитини. Саме тому в наші дні вони стають все більш і більш популярними!

Найдавніші ляльки з тканини – це коптські ляльки з вовни, знайдені під час розкопок стародавніх поселень у Єгипті. Цікава деталь цих ляльок – відкрита спіраль на місці обличчя.

Спіраль – це один з найдревніших символів вічності і нескінченності буття, символ родючості й нового народження у всіх народів Землі. Спіраль – це і символ Ріки Життя, у якій плывуть люди, народи, в якій з'єднуються Мікрокосм окремої людської долі і Макрокосм цілого Всесвіту. Вже зараз вчені прийшли до висновку, що спіраль – це схематичний образ власне самої еволюції Всесвіту, динамічний аспект буття, який відображає водночасплинність і вічність.

Головне призначення ляльки – берегти душу свого власника від зла й нечистих помислів. Іноді з рук майстра народжувалися ляльки, про які склалися легенди, і передавалися від матері до дочки, як священний переказ.

Серед українських традиційних ляльок унікальним особливим явищем є ляльки Київщини, Полтавщини і Черкащини. Саме тут збереглася ота древня сакральність в образі. Тут мистецтво виготовлення ляльки зберегло сакрально-магічні ознаки ще до 70-х років ХХ століття [16, с. 122].

В основі української ляльки-мотанки – хрестоподібна фігура, де єдина об'ємна деталь – це голівка. Її виготовлення – це найважливіший момент процесу створення ляльки-мотанки. Майстер (а частіше – майстриня) змотує спіраль – символ безконечності Буття і вічності (знову ми зустрічаємо спіраль, як основу для обличчя мотаної ляльки), і покриваючи її шматинкою, вкладає свої думки і наміри: для чого ця лялька робиться, у чому вона покликана сприяти і в чому допомагати своєму майбутньому власнику. Потім голівка обмотується ниткою, яка викладається у формі хреста. І обов'язково вузлова лялька мотається за рухом сонця – тоді вона принесе вдачу та щастя.

Коли голівка готова, нарікають майбутню ляльку тим іменем, яке буде символізувати її призначення. Далі з валиків тканини формуються ручки (перекладина хреста) і тулуб. Після того ляльку одягають – вбрання та кольори підбирає майстер за своїми уподобаннями та враховуючи символічне призначення ляльки. Наприклад, якщо лялька робиться на добробут та здоров'я родини – для одягу підбираються червоно-зелені відтінки, для успіху в фінансових справах – зелені та золотисті, для щастя у коханні чи подружньому житті – червоні, рожеві, помаранчеві кольори, для успіху в творчості – блакитні. І, звісно, велику силу має вишивка, особливо, якщо це вишивка старовинна, яка несе в собі древню символіку і позитивну енергію багатьох поколінь. Потужну захисну силу мають ляльки, виготовлені з натурального конопляного полотна – це універсальний родинний оберіг від нещастя і хвороб.

Багато хто з дослідників, відзначаючи важливість традиційної ляльки у процесі виховання дитини і формування її світогляду, водночас залишає поза увагою інший аспект народної ляльки. Звісно, лялька завжди була іграшкою, але в древності кожна річ мала крім побутового, буденного, ще й сакральне призначення. І лялька – не виняток. З одного боку, гра з лялькою – це важлива складова прилучення дитини до пізнання світу і побутового життя, дівчинка, граючись з лялькою, психологічно готувала себе до майбутнього материнства. Однак в древності лялька мала досить віддалену схожість з живою людиною, на відміну від ляльки сучасної. Тому є причина не тільки майстерності лялькаря – до наших днів дійшли дуже вишукані ляльки, які свідчать про естетичний смак і художній талант майстра. На те були інші, потаємні причини. Вважалося, що якщо лялька дуже схожа на людину, в неї може перейти душа живого власника, і саме тому ляльку, особливо дитячу, або ту, що була призначена для ритуалів, свідомо позбавляли яскравих ознак «людськості», зокрема, в багатьох традиціях, в тому числі і в українській, ляльку «обезличували», обличчя її було або умовно промальованим, або ж

його зовсім не було. Водночас, лялька за своїм декоративним оформленням та формою служить для дитини найпершим зв'язком із Традицією.

Але будь-яка лялька, а надто мотана лялька, у яку майстер вкладає свої думки і наміри, мала в усі часи й інше призначення, а саме – магічно-обрядове. Це вельми важливий культурний і навіть магічний феномен. Але нерідко забувається, що магія – це всього лише вміння працювати з певними силами природи, які до кінця ще не можуть пояснити вчені, і ці сили можна обернути як на шкоду, так і на користь, – все залежить від намірів і дій конкретно взятої людини, яка проводить ритуал.

Створення «магічних» ляльок пов'язане з ритуалами та обрядами, що стосуються померлих предків або конкретних ритуалів, спрямованих на отримання доброго врожаю, відвертання засухи або навпаки, припинення дощів. Після виконання свого призначення така лялька знищувалася.

Раніше в Україні ляльку-мотанку робили, щоб викликати або припинити дощ, змінити погоду, залагодити сварку в родині, забезпечити добру подружню пару дівчині чи хлопцеві [39].

Зокрема, дуже цікавим виглядає звичай робити ляльку-мотанку для викликання дощу. Це знову нагадує про Велику Богиню, древньоєвропейську Богиню Дану – Праматір Вод, яка, за міфами європейських народів, народила усі ріки (і до сьогодні корінь імені цієї богині зустрічається в назвах багатьох європейських річок). Пізніше у слов'янських народів був культ богині Макоші – володарки живильних небесних вод (дощу), покровительки священних цілющих джерел, володарки і хранительки людських доль. До цієї богині молилися біля джерел та водойм, до неї зверталися з проханням про урожайні дощі. І зображували її жінкою з піднятими або розпростертими руками. До сьогодні розпростерті в жесті захисту руки – атрибут української ляльки-мотанки. Крім того, що Макоша – богиня води, вона ще й богиня-прядильниця, вона пряде нитки людських доль. І в даному разі ниточка, якою мотається лялька-берегиня – це теж символ щасливої нитки, що її пряде кожному з нас Велика Богиня. І майстриня, створюючи ляльку-мотанку,

зкладає у своє творіння щасливі побажання, яких вона просить для майбутнього власника ляльки у Хранительки Долі.

Також за народними повір'ями, лялька – це вмістилище душі, життєвої сили людини. Лялька, виготовлена з тканини або іншого матеріалу, використовувалася цілителями для лікування тяжких хвороб з допомогою магічного обряду.

Окремий різновид обрядової ляльки, яка робилася на добробут і щастя – це весільна подвійна лялька, що зображувала «князя з княгинею», тобто, молодого й молоду. Такій подвійній ляльці робили одну ручку на двох, що повинно було символізувати злагоджене любов'ю життя. І нерідко таку парну ляльку садовили на першій підводі, якою молоді їхали до церкви вінчатися, щоб ця лялька захищала майбутнє подружжя від лихого ока. До речі, дотепер нерідко можна бачити на капоті машин весільного кортежу ляльку, хоча уже давно забувся первісний, сакральний символ цієї традиції.

Магічна роль мотаної ляльки, як захисного оберегу, відображене в народних казках. Лялька-мотанка є помічницею і берегинею героїні в казці «Василиса Прекрасна». Мати, помираючи, дає своїй доньці лялечку і наказує, щоб та берегла її, шанувала, годувала крихтами хліба і краплями молока – і лялечка завжди буде вірною помічницею. Дівчина виконує наказ матері, і лялька допомагає їй здійснити усі завдання, виконати усі забаганки лихого мачухи, вийти переможницею в символічному поєдинку з Бабою-Ягою і зрештою здобути щастя й добробут.

Очевидно, ця казка – відгомін старовинного звичаю, коли мотана лялька була символом Берегині роду, яка передавалася з покоління в покоління, від матері і до дочки, і ниточка, якою в'язалася лялька, ставала символічною золотою ниткою, яка єднала покоління в міцний єдиний рід, берегла і захищала, давала силу, наснагу і добробут.

У наш час майстри, які працюють з традиційною народною лялькою відзначають позитивний вплив, який має процес виготовлення такої ляльки на психіку людини. Виготовлення ляльки-мотанки – це свого роду

психотерапія, яка бере свої витoki в глибокій давнині, яка допомагає зняти певні психологічні травми. Наприклад, помічено, що діти-сироти, які пройшли майстер-класи по виготовленню ляльки, стають врівноваженішими, і разом з тим, вони роблячи свою лялечку, формують образ своєї майбутньої матері. Так само, жінки, які в період вагітності, проходять майстер-клас, формують для своєї дитини щастя, здоров'я, успіх.

Українська народна лялька є втіленням добра і лагідності. Це оберіг людської душі й долі, символ предків. Це символ Великої Матері, яка сотворила все суще і береже дотепер народжені нею душі.

Отже, лялька-мотанка – це один із найдревніших архетипічних символів, який єднає культури і традиції. Аналіз джерел засвідчив, що вона є ознакою єдності духовного і сакрального простору для людей, народним символом і оберегом, який поєднує матеріальні і духовні здобутки української культури, утверджує талановитість нашого народу. В ляльці-мотанці виражено локальні, національні та загальнолюдські риси матеріальної і духовної культури. Використання її у освітньому процесі в дошкільному закладі сприятиме розвитку творчої уяви старших дошкільників.

Висновки до розділу 1

Теоретичне вивчення проблеми дозволило констатувати, що у дошкільників у різні вікові періоди поступово формується уява, творча уява, фантазія, творче мислення та творчі здібності. У дослідженні творчу уяву визначаємо як процес і результат накопичення дитиною нових образів, уявлень, передбачень, припущень, включених в активну пізнавальну та творчу діяльність де створюються оригінальні продукти. Творча уява допомагає дитині знаходити шляхи вирішення проблемних завдань та ситуацій.

Основою для формування творчої уяви у старших дошкільників вважаємо декоративну діяльність, яка сприяє активному засвоєнню художнього досвіду та самостійному застосуванню його у творчих ситуаціях.

При цьому пріоритетним визнаєм декоративну діяльність при ознайомленні та створенні об'єктів народних промислів.

З метою розвитку творчої уяви у дошкільників повсякчас необхідно заохочувати до постійного та системного розвитку творчих здібностей, виховувати любов та інтерес до всіх видів декоративної діяльності. З'ясовано, що для вивчення декоративного мистецтва потрібна певна система дій: накопичення вражень; спонтанне вираження творчості; пошук творчих рішень; самостійність; індивідуальна і колективна творчість. Навчання має бути доступним і цікавим для дитини.

У формуванні творчої уяви дошкільників особливе місце займає народна іграшка, яка виступає не лише предмет гри, але й багато може розповісти про етнокультуру країни, про звичаї і традиції народу, про традиційний одяг наших предків та їх спосіб життя. З іграшкою пов'язано багато легенд і казок, вона вчить дитину, як правильно поводити себе, і навпаки – як не варто себе вести. Використання народної іграшки (зокрема ляльки-мотанки) в процесі формування творчої уяви допомагає дитині виявити себе у творчій справі та підштовхує її до активного і самостійного пошуку, допомагає моделювати та творити у декоративній діяльності, розвиває фантазію.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ УЯВИ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ ДЕКОРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ)

2.1. Стан досліджуваної проблеми в практиці роботи закладу дошкільної освіти

З метою з'ясування стану сформованості творчої уяви дошкільників і можливостей покращення та подальшого вдосконалення процесу декоративної діяльності на заняттях з художньої праці при створенні народних іграшок було проведено вивчення досліджуваної проблеми в практиці закладу дошкільної освіти (КЗДО КТ 79 КМР). Для одержання необхідної інформації з питань, що нас цікавили, застосовувалися **методи**: анкетування, тестування, бесіди, які достовірно засвідчили рівень духовності дошкільників, зокрема їх розвитку творчої уяви.

Відповідно до мети дослідження, **завданнями** експерименту було визначення:

- стану сформованості творчої уяви у старших дошкільників;
- вміння застосовувати дошкільниками теоретичні знання на практиці;
- знань про види народних іграшок щодо класифікації за регіонами, їх зміст, матеріал, елементи оформлення.

Припустили, що вивчення особливостей створення ляльки-мотанки в освітньому процесі ЗДО сприяє активному процесу формування творчої уяви у дошкільників, залученню їх до декоративної діяльності та вивчення народних промислів. У дослідженні приймали участь діти старшого дошкільного віку КЗДО КТ №79 КМР, загальною кількістю 24 дошкільники. Дослідження здійснювалося в три етапи (1-констатувальний, 2-формувальний, 3-контрольний).

На констатувальному етапі експерименту вивчали рівень сформованості творчої уяви у дітей дошкільного віку. Для цього обгрутовано структурні компоненти формування творчої уяви, визначені показники та критерії творчої уяви, а також розроблена характеристика рівнів її сформованості у дошкільників. До показників розвитку творчої уяви були віднесені: художньо-декоративний досвід, емпатія, емоційна чуйність, виразність, оригінальність.

Показник «художньо-декоративний досвід» характеризується такими критеріями: наявність мистецького досвіду відповідно до віку, використання даного досвіду в своїй декоративній діяльності; ступінь знання засобів виразності у народних промислах.

Показник «емпатія» характеризується критеріями: адекватність, відповідність емоційних реакцій при створенні ляльки-мотанки; ступінь проникнення у художній образ.

Показник: «емоційна чуйність» виявляється критеріями: ступінь захоплення власною декоративною діяльністю; ступінь емоційного сприйняття, особистого емоційного відношення до декоративної діяльності.

Показник «виразність» характеризується критеріями: ступінь самовираження, особистого емоційного ставлення до лялькарства; ступінь відповідності засобів виразності при виготовленні ляльок; вміння знаходити адекватні виразні засоби при створенні художнього образу ляльки.

Наступний показник «оригінальність» визначається критеріями: ступінь оригінальність ляльки; ступінь оригінальності задуму в оформленні ляльки; ступінь оригінальності творчих продуктів власної художньої діяльності.

Оцінка розвиненості кожного показника визначалася за допомогою критеріїв, співвіднесених з трьома рівнями розвитку творчої уяви: високим, середнім і низьким.

Відповідно до рівнів було визначено наступні показники:

Низький рівень:

1 бал – фрагментарні знання про народні іграшки. Діти практично не звертають увагу на її естетичні якості, вагаються у поясненні власних суджень та оцінок. Спроможні лише до вираження однозначної емоційної оцінки стосовно української народної іграшки. Не проявляється інтерес до виготовлення народних іграшок за зразком.

2 бали – знання часткові, епізодичні, безсистемні, відсутня потреба в усвідомленому ознайомленні з народними іграшками та захопленість даним видом мистецтва, спостерігаються утруднення у вираженні власного ставлення, настрою та думок, які виникли у ході ознайомлення з українськими народними іграшками. Діти, які відносяться до цього рівня малоініціативні, у них відсутні творчі прояви, вони уникають виконання завдань творчого характеру, прагнуть до копіювання, потребують значної допомоги педагога.

Середній рівень:

3 бали – володіють неповним обсягом знань про українську народну іграшку, основні способи її створення. Виявляється неусвідомленість інтересів щодо української народної іграшки, майже немає потреби у її вивченні й виготовленні, наявна слабка здатність до обґрунтування настрою, думок, почуттів, що виникли у ході ознайомлення з різними видами українських народних іграшок.

4 бали – з помилками розрізняє різні види іграшок за класифікацією щодо регіону, орієнтується в характерних кольорах і елементах оздоблення окремих видів народної іграшки. Вміє аплікувати, малювати елементи оздоблення народної іграшки за зразком з допомогою дорослого. Може скласти розповідь про народну іграшку за запитаннями. Використовує в ігровій діяльності за призначенням. У дітей спостерігається прагнення до вираження власного ставлення до народної іграшки з відповідним обґрунтуванням.

Високий рівень:

5 балів – розрізняє за класифікацією щодо регіону. Знає матеріали, з яких виготовляють іграшки, розрізняє характерні кольори і елементи оздоблення різних іграшок. Вміє ліпити з глини та відповідно оформлювати народні іграшки. Прагнуть до самоактуалізації у творчій роботі, намагаються отримати задоволення від виконання завдання творчого характеру, нерідко проявляють ініціативність. Відчувають певні труднощі при спробі порівнювати, узагальнювати та встановлювати зв'язки між елементами іграшок, шукати аналогії. Проявляється здатність до оцінки деяких вартостей української народної іграшки (саме як твору мистецтва).

6 балів – досить глибока поінформованість про українську народну іграшку, самостійність у ході засвоєння знань та їх застосування; спроможність робити висновки, аналізувати, порівнювати одержану інформацію; оперувати відповідною термінологією. Характерне самовираження у різних видах художньо-творчої діяльності (відносно української народної іграшки), яскравість уяви та художнього бачення. Має потребу в ознайомленні з українським народним мистецтвом (народною іграшкою); відчутну зосередженість та захопленість процесом сприйняття художнього явища. Водночас спостерігається безпосередність переживань, активність у процесі обговорення вражень, отриманих від сприйняття художніх явищ, підвищений інтерес до занять з вивчення та самостійного виготовлення українських народних іграшок. Вони здатні самостійно оцінити естетичні якості твору мистецтва, висловити почуття, викликані тією чи іншою іграшкою.

Для вивчення рівня сформованості творчої уяви дошкільників засобом декоративної діяльності при створенні ляльки-мотанки розроблено такі питання:

1. Які іграшки відносяться до народної?
2. Як називаються іграшки?
3. Чим характеризується?
4. З чого виготовлена?

5. Які фарби використані?
6. Якого виду ця іграшка?
7. В якій місцевості виготовляють іграшки з сиру?
8. Зустрічаючи весну, з чого господині роблять іграшки для дітей?
9. З яких матеріалів майстри виготовляють народну іграшку?
10. Склади загадку про свою улюблену народну іграшку.
11. Поясніть назву ляльки «мотанка», «вузлова».
12. Пригадайте казки, у яких згадуються ляльки, і які саме.

Слід відзначити, що найкращі знання дітей з історії народної іграшки та виду щодо матеріалу. Високі показники мають за виконання практичних дій в декоративній та ігровій діяльності та дещо нижчі показники в мовленнєвій діяльності. Середні знання у дітей щодо оформлення народної іграшки. Низькі показники щодо змісту та виду народної іграшки за місцевістю (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Результати діагностики сформованості творчої уяви дошкільників на матеріалі народної іграшки (%)

Рівні та показники творчої уяви	Художньо-декоративний досвід	Емпатія	Емоційна чуйність	Виразність	Оригінальність
Високий	7,3	6,2	3,6	7,8	11,2
Середній	47,6	56,3	45,9	52,8	42,6
Низький	45,1	37,5	50,5	39,4	46,2

У результаті проведення констатувального експерименту можемо зробити такий висновок, що низький рівень сформованості творчої уяви мають 12,5% від загальної кількості дітей. Середній рівень – 37,5% дітей від загальної кількості. Високий рівень – 12,5% від загальної кількості дітей.

Проаналізувавши передовий педагогічний досвід вихователів закладів дошкільної освіти міста Кривого Рогу, було виявлено, що проблемою формування творчої уяви дошкільників займаються педагоги КЗДО № 79. У

передовому педагогічному досвіді на тему: «Декоративна діяльність дітей на засадах педагогічних ідей Софії Русової: педагогічна рада» приділяється увага проблемі формування творчої уяви дітей старшої групи, для формування творчої уяви дошкільників вихователі виокремили ідеї С. Русової стосовно всебічного виховання дошкільників, формування характеру, розробили систему занять з вивчення народної іграшки (ляльки-мотанки) дошкільників на засадах педагогічних ідей С. Русової.

Аналіз передового педагогічного досвіду з проблеми формування творчої уяви дошкільників засвідчив, що даній проблемі не приділяється належної уваги у закладах дошкільної освіти.

Таким чином, констатувальний експеримент дає можливість зробити висновки про те, що в ЗДО недостатньо приділяється уваги плануванню виховної роботи з використання народної іграшки в різних видах декоративної діяльності, тому у дітей не високий рівень знань (мають знання про народну іграшку, але не знають види, не вміють порівнювати іграшки за різними ознаками, відчують труднощі у використанні народної іграшки в творчій діяльності: складання загадок та розповіді про народні іграшки, але в ігровій діяльності використовують за призначенням). Також нами не виявлено передового педагогічного досвіду вихователів ЗДО Кривого Рогу з означеної проблеми.

У результаті проведеної роботи, переконалися у доцільності впровадження формувального етапу експерименту, в ході якого розроблено систему роботи стосовно використання української народної іграшки, а саме: ляльки-мотанки, у формуванні творчої уяви дошкільників.

2.2. Система роботи з формування творчої уяви дошкільників при виготовленні народної іграшки

Як свідчить аналіз педагогічних програм з дошкільного виховання, в процесі сприйняття і творчої роботи з творами декоративного мистецтва, зокрема, з народною іграшкою, створюються сприятливі умови для формування творчої уяви, фантазія, творче мислення, поваги до творців прекрасного; виховуються дружні відносини між дітьми, формується вміння використовувати вільний час для цікавої і корисної роботи.

Завданням ЗДО є виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти (Закон України «Про дошкільну освіту», 2021р.) [3]. Вихователі закладів дошкільної освіти покликані навчати дітей цінувати речі, вироблені руками і передані в спадщину (освітні напрями «Дитина в сенсорно-пізнавальному розвитку», «Гра дитини» та «Дитина у світі мистецтва»), поважати творців народної іграшки, прилучати до культурних здобутків і творчої спадщини нації. У дітей необхідно сформувати вміння впізнавати народну іграшку, розуміти її призначення, роль, особливості використання.

У Концепції Державної цільової національно-культурної програми розвитку народних художніх промислів на 2021-2025 роки народні художні промисли визначаються «як творча та виробнича діяльність, метою якої є створення художніх виробів декоративно-вжиткового призначення, що здійснюється на основі колективного освоєння і спадкоємного розвитку традицій народного мистецтва у певній місцевості в процесі творчої праці майстрів народних художніх промислів» [33, с. 1]. Відповідно до Концепції слід здійснити заходи щодо створення сприятливих умов для творчості народних майстрів, відродження національних мистецьких осередків та центрів народних художніх промислів.

Отже, програма «Українська народна лялька-мотанка» для старших дошкільників створена відповідно до Базового компоненту дошкільної

освіти, Базової програми «Українське дошкілля» (2017) [46] та програми «Впевнений старт» (2020) [14].

Являючись одним із давніх видів народної практично-естетичної діяльності, виготовлення традиційної української народної іграшки стало популярним заняття і в сучасному декоративно-прикладному мистецтві. Доступний матеріал та нескладна технологія виготовлення іграшок, зокрема ляльок-мотанок, дозволяють досягти гарних результатів у художній творчості дітям старшого дошкільного віку. Кожен юний майстер не тільки мусить продовжувати кращі традиції, а й мати свій індивідуальний «почерк». Свій стиль, властивий тільки йому, його відчуттю навколишньої краси. Заняття народною іграшкою – це широкий простір для виявлення здібностей дітей, набуття ними знань, вмінь, спеціальних навичок.

Гуманістична спрямованість вихованого процесу ЗДО є найголовнішою умовою його успішності, тому мета програми спрямована на ознайомлення із народним мистецтвом, на формування творчої уяви та практичних навичок декоративної діяльності, розуміння зв'язку художньо-образного вирішення твору з ідеєю та задумом, розвиток естетичного емоційного чуття, створення в дітей правильних уявлень про культуру, побут, традиції, обряди українського народу; виховання національної самосвідомості, шанобливого ставлення до матеріальних і духовних цінностей українського на інших народів, які живуть в Україні, розвиток внутрішньої культури дітей, працелюбності, потягу до творчої самореалізації через мистецтво. Реалізація даної комплексної мети в усіх її аспектах передбачає організацію педагогічного середовища на засадах педагогіки взаємодії, педагогіки спілкування.

Отже, аналіз результатів дослідження щодо використання народної іграшки у ЗДО орієнтували нас на те, що народна іграшка має виступати в педагогічному процесі як тип художньої творчості, який поєднує в собі матеріальні і духовні здобутки та є ефективним засобом формування творчої уяви дошкільників.

Процес формування творчої уяви дошкільників складається з трьох органічно пов'язаних між собою етапів, що враховані нами при складанні даної програми:

Перший етап (підготовчий). У процесі навчальної діяльності передбачається ознайомлення дошкільників старшої групи із витворами українського народного мистецтва, віруваннями та звичаями українського народу, пов'язаними з народною іграшкою, стимулювання бажання займатися художньою творчістю з наслідуванням кращих традицій народних майстрів України. Основними формами роботи на даному етапі є інтегровані заняття.

Другий етап (практично-діяльнісний).

На другому етапі здійснюється взаємозв'язок методів і прийомів репродуктивного та пошукового характеру: художні розповіді про життя народних майстрів та їхні творчі здобутки; спілкування з майстрами народної іграшки, відвідування їх творчих майстерень; навчання традиційним прийомам виготовлення українських народних іграшок.

Третій етап (творчий).

Націлений на безпосередній прояв творчої активності дошкільників на основі вивчення мистецтва української народної іграшки. Він спонукає до вибору відповідних варіантів у ході творчого процесу, забезпечення самостійності дітей у втіленні художнього задуму. Третій етап складається з циклу занять, спрямованих на створення самостійних художніх робіт та проведення Свята української народної іграшки. Тут пропонується самостійно виготовити вироби за мотивами українських народних ляльок (подарунків, сувенірів, героїв лялькових вистав) скласти казки, розповіді про персонажі українських народних ляльок-мотанок; зробити ілюстрації власних літературних творів, інсценізацію з використанням самостійно створених іграшок за мотивами українських народних казок.

Програмою передбачено оволодіння основними теоретичними знаннями та практичними навичками з виготовлення народної іграшки, ознайомлення з правилами користування інструментом.

У процесі виготовлення ляльок-мотанок дітям надається можливість самостійно вирішувати численні композиційні й технологічні завдання, працювати над оформленням та оздобленням власних виробів, що сприяє формуванню творчої уяви та фантазії дошкільників.

Дуже важливим елементом роботи за даною програмою є збагачення світогляду вихованців, їхніх знань з історії, народознавства та природознавства, розвиток естетичних почуттів, творчої активності, знання традицій українського декоративно-прикладного мистецтва, а саме художніх промислів. Програма інтегрує знання дошкільників з довкілля та образотворчого мистецтва.

Упродовж терміну навчання діти вивчають історичні витoki та регіональні особливості іграшки, її характерні ознаки, обрядово-магічні функції, якими наділяли іграшку в давнину, види ляльок, способи та традиційні техніки виготовлення й естетичного оформлення.

Навчання має спиратися на такі принципи:

- зв'язок занять із сучасними вимогами, формування поняття про співвідношення художньої й утилітарної функції предмета;
- розвиток умінь і навичок сприйняття оточуючого матеріального простору, як середовища для життя й діяльності людини;
- формування посильного вміння самостійно зробити закінчену і художньо-оформлену річ;
- використання різноманітних технологічних прийомів;
- поєднання в практичній діяльності індивідуальних і колективних форм роботи;
- відродження народного мистецтва засобами традиційної української народної іграшки в декоративній діяльності дітей.

Програма «Українська народна іграшка (лялька-мотанка)» побудована за принципом концентричності, тобто теми повторюються протягом усього навчання з року в рік, але їх зміст розширюється. Поповнюється, ускладнюється у відповідності до передбаченого розвитку умінь і здібностей дітей. У той же час, на вищих рівнях з'являються деякі нові теми, які не вивчалися раніше, а деякі теми вже не вивчаються. Під час навчання до програми можна вносити зміни або доповнення, враховуючи індивідуальні особливості дошкільників.

Таблиця 2.2.

**План роботи занять
«Українська народна іграшка (лялька-мотанка)»**

№	Назва заходу	Мета заходу	Дата проведення	Кількість занять
1	Вступне заняття. Ознайомлення дітей з народною іграшкою. Виготовлення ляльки-пеленашки.	<u>Формування:</u> знань щодо появи іграшки у нашому житті; уявлень про народну іграшку; вмінь по виготовленню ляльки-пеленашки <u>Виховання:</u> інтересу до ігор, різноманітних дій з народними іграшками; <u>Розвиток:</u> спостережливості, емоційної чуйності, естетичного смаку	вересень	2
2	«У країні народної іграшки» гра-подорож. Ляльки у живописі. Виготовлення ляльки з ниток.	<u>Формування:</u> знань про класифікацію української народної іграшки; творчої уяви про ляльку через живопис; вмінь по виготовленню ляльки з ниток <u>Виховання:</u> любові до декоративного мистецтва. <u>Розвиток:</u> дрібної моторики, досвіду художньо-декоративної роботи, виразності та оригінальності.	жовтень	3

3	Казка в українському фольклорі. Виготовлення ляльки дзвіночок.	<u>Формування:</u> знань щодо назв іграшок; вчити дітей емоційно сприймати казки; вмінь виготовлення ляльки дзвіночок. <u>Виховання:</u> інтересу до народної творчості, художнього твору. <u>Розвиток:</u> словник дітей словами-назвами народних іграшок; вміння відповідати на запитання; емпатії, емоційної чуйності.	листопад	3
4	Вистава «Через доли, з краю в край, ходить в гості Миколай». Створення зимових ляльок.	<u>Формування:</u> продовжувати знайомити дітей з народною іграшкою; особливостями різдвяних свят, вмінь виготовлення зимових ляльок, прикрашання їх. <u>Виховання:</u> дружелюбність у дитячому колективі, бажання ділитися іграшками. <u>Розвиток:</u> активного мовлення, емоційної чуйності, естетичного смаку, оригінальності	грудень	2
5	Розвага «Дивограй». Виготовлення ляльки-янгол.	<u>Формування:</u> продовжувати знайомити дітей з народною іграшкою; особливостями виготовлення ляльки-янгол. <u>Виховання:</u> інтересу до виготовлення ляльок; самостійності та оригінальності при оздобленні ляльки <u>Розвиток:</u> художньо-декоративного досвіду; активного мовлення, емоційної чуйності, естетичного смаку	січень	2

6	Народна іграшка в іграх дітей. Робота з лялькою Торохкальце	<u>Формування:</u> спонукати дітей до втілення ігрового задуму, вмінь виготовлення ляльки-торохкальця. <u>Виховання:</u> самостійність, інтерес до гри з народною лялькою торохкальце. <u>Розвиток:</u> активного мовлення, емоційної чуйності, естетичного смаку	лютий	3
7	Свято «Весна іде – красу несе». Виготовлення Веснянок.	<u>Формування:</u> удосконалювати вправність дітей з виготовлення ляльок, вмінь з виготовлення ляльки веснянки. <u>Виховання:</u> виховувати у дітей самостійність, зосередженість <u>Розвиток:</u> художньо-декоративного досвіду, емоційної чуйності, естетичного смаку, почуття кольору	березень	3
8	Конкурс «Іграшка моєї родини». Робота над лялькою на ложці	<u>Формування:</u> про родинне виховання, розширювати знання дітей про іграшки, їх функції у родинному вихованні, вмінь з виготовлення ляльки на ложці. <u>Виховання:</u> повагу до родини, до всіх її членів, старанність, доводити справу до кінця. <u>Розвиток:</u> активного мовлення, пам'яті, емоційної чуйності, естетичного смаку, вмінь слухати інших.	квітень	2

9	Обереги в житті українського народу. Робота над лялькою Пташка.	<u>Формування:</u> продовжувати знайомити дітей з народною іграшкою; з оберегами українського народу, функціями оберегів, вмінь виготовлення пташок з тканини, паперу. <u>Виховання:</u> повагу до народних традицій, до надбань українського народу. <u>Розвиток:</u> активного мовлення, емоційної чуйності, естетичного смаку, відчуття кольору, фантазії, інтересу до трудових дій	травень	2
10	Народна іграшка наших дідусів і бабусь. Лялька Втішниця.	<u>Формування:</u> вміння слухати інших, вмінь виготовлення ляльки втішниці. <u>Виховання:</u> повагу до дорослих, дружелюбність у дитячому колективі, бажання ділитися іграшками. <u>Розвиток:</u> активного мовлення, емпатії	червень	3
11	Казкотренінг «Доброта казкова в наше життя» (з елементами лялькового театру). Виготовлення Ляльки-Доньки.	<u>Формування:</u> закріпити знання про народну іграшку, активізації словника дітей, умінь співвідносити іграшки, знаходити однакові, вмінь з виготовлення ляльки донь, стимулювання до театралізованої діяльності. <u>Виховання:</u> любіві до театралізованої діяльності. <u>Розвиток:</u> пам'яті, мислення, мовлення	липень	3

12	Заняття-розвага «Погляд у минуле, де бабуся ляльку забула» Підведення підсумків.	<u>Формування:</u> умінь активно наслідувати дії дорослих, рухливого досвіду дітей. <u>Виховання:</u> виховувати у дітей любов та інтерес до народної іграшки. <u>Розвиток:</u> уваги, ігрових навичок, координації рухів	серпень	1

Розробки занять подано у додатку Б.

Розвиток «художньо-декоративного досвіду» за програмою «Українська народна іграшка (лялька-мотанка)» визначався ретельним підбором художнього та декоративного матеріалу, що сприяв стимулюванню до створення нових цікавих виробів та подальшої декоративної діяльності. Розвиток емпатії на даному етапі дуже важливий, адже сприяє входженню дитини до художнього образу народної іграшки взагалі та ляльки-мотанки зокрема, розумінню емоційного стану образу.

Формування «емоційної чуйності» проявлялося у ступені залучення дитини до творчого процесу з виготовлення ляльки-мотанки, власного захоплення декоративною діяльністю та визначалися особистісним емоційним відношенням до процесу.

Розвиток «виразності» при вивченні програми «Українська народна іграшка (лялька-мотанка)» підсилювався показом натуральних зразків народної іграшки та сприяв розвитку у дітей вмінь проявляти власні почуття, емоції, втіленню власного задуму, що є важливим при формуванні творчої уяви у дітей дошкільного віку. Також при проведенні занять дітям зачитувалися народні та авторські казки про іграшки та ляльок (Додаток В), що також сприяло формуванню виразності як критерію формування творчої уяви дошкільників.

На розвиток «оригінальності» як вираз ступеня несхожості, нестандартності, несподіванки передбачуваного рішення серед інших рішень були спрямовані: гра-подорож «У країні народної іграшки», вистава «Через

доли, з краю в край, ходить в гості Миколай». На цих заняттях при виготовленні ляльок у дітей розвивалися здатності до творчої самостійності при виборі засобів, втілення художнього задуму, ідеї.

Розподіл змісту навчання на три рівні здійснений за принципами від простого до складного, від образно-емоційного самовираження в техніці народного декоративного мистецтва до пізнання і удосконалення самої технології відповідно до цих принципів на I рівні навчання набуває образно-синтетичного характеру, на II рівні – аналітичного, а на III рівні – дослідницько-експериментального.

Провідне навчальне завдання зазначається першим, а супутні завдання можуть бути скоректовані або вибрані вихователем, з урахуванням навчальних вимог програми. Об'єднання різноманітних видів мистецтва в одне ціле допомагає набагато ширше розкрити індивідуальні можливості дітей, тому виникає необхідність в індивідуальних заняттях для відпрацювання окремих навичок рукоділля, складних завдань, при виконанні виставочних робіт.

Протягом навчального року дошкільники повинні зустрічатися з народними майстрами, вивчати український фольклор, традиції, обряди та звичаї свого народу, широко залучаючи до цього батьків.

Працюючи за даною програмою, в кінці навчання діти повинні знати: причини виникнення і застосування іграшок в побуті давніх поселенців нинішньої території України та інших місцевостей; значення, використання народних іграшок в минулому; появу та історію розвитку української народної іграшки, зокрема традиційної ганчіркової ляльки; відмінні особливості ганчіркових ляльок нашого регіону від ляльок інших регіонів України (Полісся, Поділля, Полтавщини, Середньої Наддніпрянщини, Півдня України тощо); назви найпоширеніших технологічних прийомів виготовлення ганчіркових ляльок; традиційні промисли та ремесла; різні матеріали, їх властивості та використовувати їх у практичній роботі при

створенні іграшок; санітарно-гігієнічні вимоги та техніку безпеки праці при роботі з різними інструментами і вміти ними користуватися.

Повинні вміти: підбирати матеріал для виготовлення іграшок; працювати за зразком, технологічною, інструкційною картою, за власним задумом; створювати власні іграшки за народними традиціями; застосовувати різні технології, прийоми оформлення під час оздоблення своїх іграшок; працювати у складі творчих груп та індивідуально; оцінювати власні творчі досягнення і досягнення товаришів відповідно до чинних критеріїв (Додаток Г).

Для формування творчої уяви у дошкільників при вивченні народної іграшки також доцільно проводити роботу з батьками. Наприклад, провести бесіди з батьками про важливість долучення дітей до виготовлення народної ляльки-мотанки. Пояснити, що це впливає на розвиток фантазії, уяви, творчого мислення дітей. Можна доручити батькам закріпити (повторити) з дітьми вірші, потішки, пальчикові ігри про народну іграшку. Запропонувати разом з дітьми створити ляльки з хусточок чи столових серветок, погратися цими ляльками, придумати ігри та забави з народною лялькою. Доречним є проведення консультацій на такі теми: як правильно обрати дитині іграшку, можливості народної іграшки у родинному вихованні, як самостійно створити ляльку, з якого матеріалу тощо, як грати з дитиною власноруч виготовленою лялькою, для чого потрібні іграшки тощо.

Таким чином, прогнозований результат і методи його діагностики по закінченню реалізації програми – виконання програми дасть змогу досягти основних цілей: навчання, розвитку і виховання.

2.3. Аналіз результатів дослідно-експериментальної перевірки

У ході дослідно-експериментальної перевірки сформованості творчої уяви у дошкільників виявлено динаміку зростання цього важливого психічного утворення особистості.

У процесі формувального експерименту було досягнуто сформованість творчої уяви дошкільників в процесі декоративної діяльності з виготовлення народної іграшки, а саме ляльки-мотанки. Дослідженням виявлено об'єктивну картину підвищення рівня сформованості творчої уяви в умовах апробації програми «Українська народна іграшка (лялька-мотанка)».

У відповідності зі змістом освітнього процесу, за яким проводилось експериментальне дослідження, для вихователів були укладені методичні рекомендації щодо формування творчої уяви у старших дошкільників в процесі декоративної діяльності з виготовлення ляльки-мотанки як складової цього процесу.

Експериментальна робота під час проведення формувального експерименту охоплювала відбір експериментальних і контрольних груп (табл. 2.2).

Таблиця 2.2.

Загальна характеристика експериментальної і контрольної груп

Експериментальні групи	Контрольні групи
Формування творчої уяви у старших дошкільників в процесі декоративної діяльності за спеціально розробленою програмою «Українська народна іграшка (лялька-мотанка)»	Традиційна методика виховання формування творчої уяви у старших дошкільників в процесі декоративної діяльності, що склалася у дошкільній практиці

Упродовж експерименту були проведені контрольні етапи з метою визначення впливу виявлених засобів на формування творчої уяви у старших дошкільників в процесі декоративної діяльності. Результати експерименту подані у табл. 2.3 та на рис. 2.1, 2.2, 2.3, 2.4.

**Результати сформованості творчої уяви
дошкільників на етапах проведення дослідження (у %)**

Критерії	Рівні сформованості творчої уяви дошкільників											
	експериментальні групи						контрольні групи					
	констатувальний етап			контрольний етап			констатувальний етап			контрольний етап		
	вис.	сер.	низ.	вис.	сер.	низ.	вис.	сер.	низ.	вис.	сер.	низ.
Художньо-декоративний досвід	14,2	33,9	51,9	27,8	54,0	18,2	13,1	32,7	54,2	13,5	33,7	52,8
Емпатія	23,0	26,7	50,3	36,1	49,9	14,0	19,8	29,7	50,5	20,3	30,7	49,0
Емоційна чуйність	11,8	19,1	69,1	21,6	41,7	36,7	10,3	25,0	64,7	10,9	29,7	59,4
Виразність	12,5	26,7	60,8	25,3	45,3	29,4	15,3	31,2	53,5	14,6	33,6	51,8
Оригінальність	21,5	36,8	41,7	29,0	51,3	19,7	18,3	41,5	40,2	19,0	45,3	35,7

З таблиці 2.3 видно зростання високого (на 13,6%) і середнього (більш, як на 20%) рівнів сформованості творчої уяви дітей за показниками, а також зменшення низького рівня (на 15,7%) в експериментальних групах.

У контрольних групах ці показники зросли на 0,4% (високий рівень) і 1% (середній рівень), а зменшення низького рівня відбулося на 1,4% за показниками сформованості творчої уяви. Тобто, ці показники майже не змінилися. В той час, як ці самі показники в експериментальних групах покращилися більше, ніж на 17%.

Показники емпатії свідчать про те, що зросла кількість дітей (36,1%), які мають високий рівень сформованості творчої уяви (більш, як на 13%) і середній рівень (49,9%, що більше на 23,2%, тобто майже вдвічі). Показники низького рівня зменшилися на 36,6%.

Стосовно контрольних груп ці показники майже не змінилися, приблизно на 2% у середньому.

Щодо критерію «емоційної чуйності» виявлено такі зміни: збільшення в експериментальних групах показників високого рівня на 10,6%, середнього рівня – на 22,6%; в контрольних групах високого рівня – на 0,6%, середнього рівня на 4,7%; зменшення в експериментальних групах показників низького рівня на 32,4%; в контрольних групах – на 5,3%.

Критерії виразності та оригінальності також змінилися у групі, яка навчалася за програмою «Українська народна іграшка (лялька-мотанка)». А от у контрольній групі майже не змінилися.

Збагачення змісту дошкільної освіти творчими завданнями та вправами, що сприяли формуванню творчої уяви у дошкільників в процесі декоративної діяльності сприяло зростанню у вихованців інтересу до неї вдвічі, зазнало значної динаміки оволодіння українознавчими знаннями, використання надбань української культури (виготовлення ляльки-мотанки).

Продемонструємо рівні сформованості творчої уяви дошкільників експериментальних груп (рис. 2.1; рис. 2.2) і контрольних груп (рис. 2.3; рис. 2.4) за підсумками констатувального та формувального експериментів за критеріями: художньо-декоративний досвід, емпатія, емоційна чуйність, виразність та оригінальність показниками графічно.

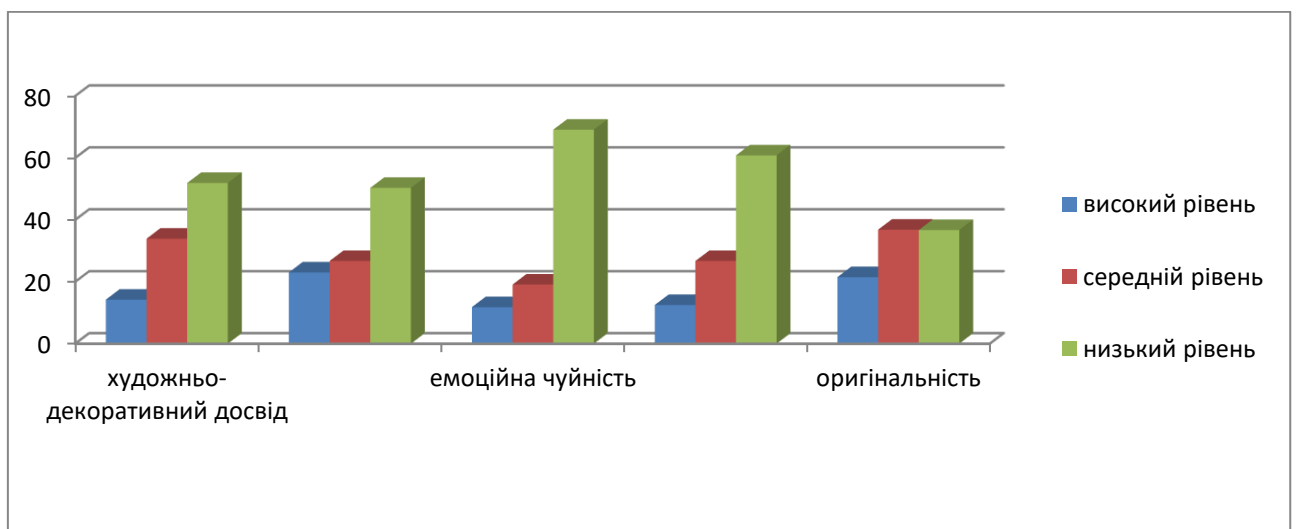

Рис. 2.1. Рівні сформованості творчої уяви дошкільників експериментальних груп за підсумками констатувального експерименту (у %)

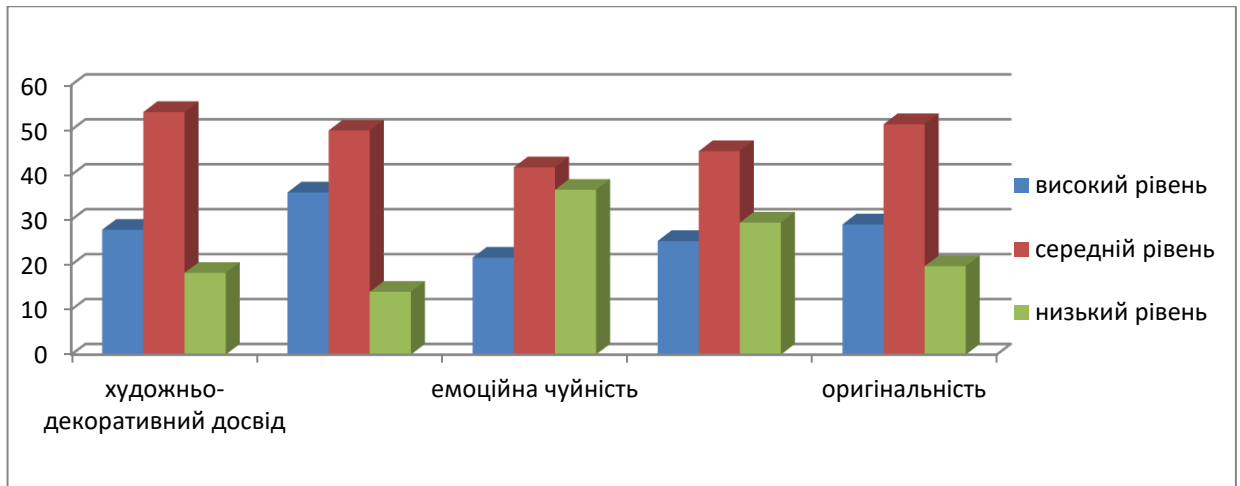

Рис. 2.2. Рівні сформованості творчої уяви дошкільників експериментальних груп за підсумками формувального експерименту (у %)

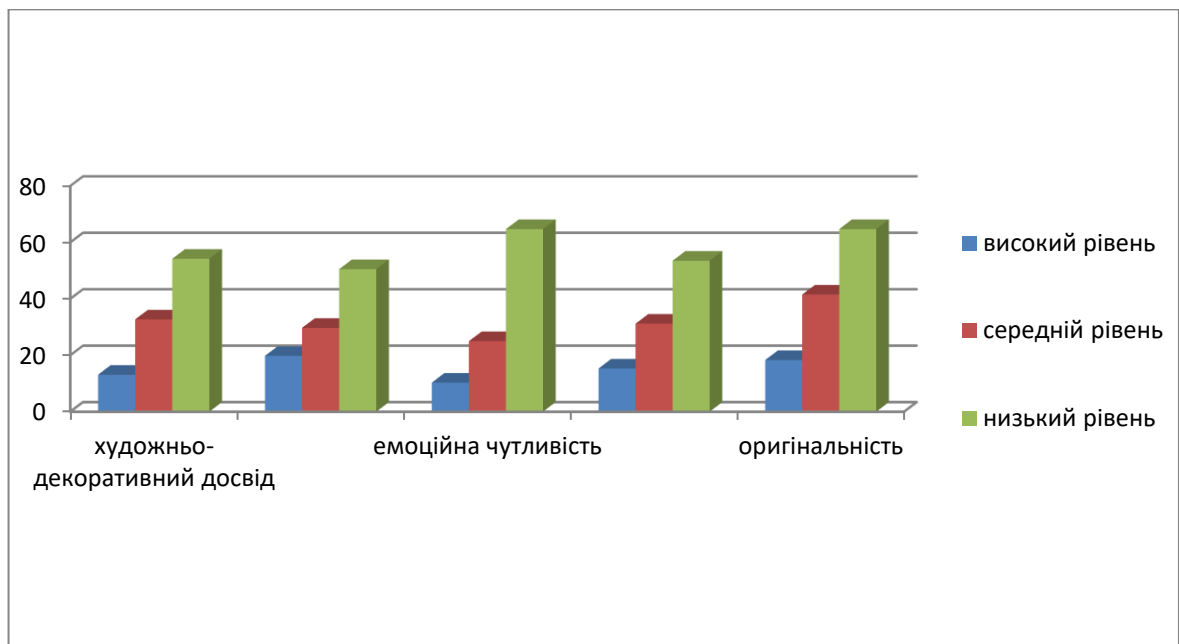

Рис. 2.3. Рівні сформованості творчої уяви дошкільників контрольних груп за підсумками констатувального експерименту (у %)

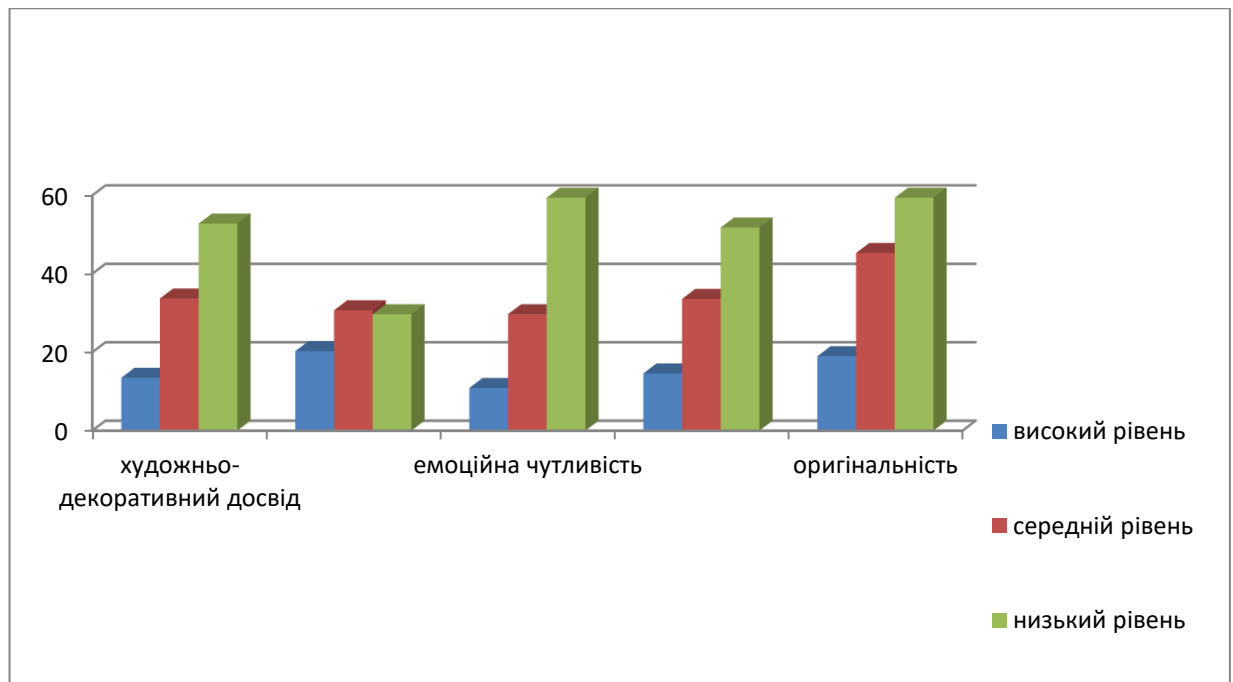

Рис. 2.4. Рівні сформованості творчої уяви дошкільників контрольних груп за підсумками формувального експерименту (у %)

Зіставлення результатів констатувального й формувального експериментів засвідчило, що запропонована програма створює умови для сприйняття й усвідомлення дошкільниками духовних цінностей українського народу, спонукає до творчої діяльності щодо їх поширення та примноження.

Оскільки, формування творчої уяви у дошкільників є трьох етапним процесом, що характеризується художньо-декоративним досвідом з виготовлення ляльки-мотанки, емпатії, емоційної чуйності, виразності та оригінальності в процесі декоративної діяльності, скориставшись математичними методами, визначили загальні рівні сформованості творчої уяви дошкільників в процесі декоративної діяльності при виготоленні української народної іграшки, а саме ляльки-мотанки, які відображені в табл. 2.4 та на рис. 2.5.

Результати вихованості національної самосвідомості дітей (у %)

Критерії	Рівні сформованості творчої уяви дошкільників											
	експериментальні групи						контрольні групи					
	констатувальний етап			контрольний етап			констатувальний етап			контрольний етап		
	вис.	сер.	низ.	вис.	сер.	низ.	вис.	сер.	низ.	вис.	сер.	низ.
середнє мат. (100%)	16,3	26,6	57,1	28,5	48,5	23,0	14,4	29,1	56,5	14,9	31,5	53,7

Рис. 2.5. Рівні сформованості творчої уяви дошкільників експериментальних груп

За результатами формувального експерименту збільшилась кількість дошкільників із високим і середнім рівнями формування творчої уяви. Так, в експериментальних групах, у яких освітній процес проводився за розробленою програмою, показники сформованості творчої уяви дошкільників покращилися: високий рівень збільшився у 1,7 разів і склав 28,5%; середній рівень – у 1,8 і склав 48,5%. Тоді, як у контрольних групах ці показники залишилися майже незмінними. В експериментальних групах значно зменшилася кількість респондентів, у яких низький рівень

сформованості творчої уяви. Показники низького рівня зменшилися в експериментальних групах на 34,1% або у 2,5 рази; а в контрольних – на 2,8% або у 1,1%. Це, в свою чергу, визначило ціннісні орієнтації дошкільників, зокрема, пізнавальної та творчої декоративної діяльності з виготовлення народної іграшки, зокрема ляльки-мотанки.

Таким чином, отримані результати дослідження підтвердили припущення про позитивний вплив декоративної діяльності при ознайомленні та виготовленні народної іграшки на формування творчої уяви дошкільників.

Висновки до розділу 2

Дослідження передового педагогічного досвіду вихователів, методистів свідчить про те, що проблема формування творчої уяви дошкільників засобами української народної іграшки є не новою, але доволі актуальною та перспективною.

Мета дослідної частини роботи полягала у експериментальній перевірці механізму формування творчої уяви дошкільників засобом української народної іграшки. Припустили, що використання технології виготовлення народної іграшки в освітньому процесі ЗДО сприяє активному процесу формування творчої уяви дошкільників та залученню їх до декоративної діяльності. Дослідження здійснювалося в три етапи (констатувальний, формувальний та контрольний експерименти).

На констатувальному етапі експерименту дослідили рівень сформованості творчої уяви дошкільників за допомогою опитування та спостереження за дошкільниками.

На формувальному етапі було підібрано ігровий матеріал, який спирається та у своєму змісті має спрямованість на формування творчої уяви і фантазії у дітей.

На контрольному етапі дослідження під час аналізу були помічені зміни у кількісних даних контрольного та формувального досліджень, що дало змогу говорити про ефективність проведеної роботи.

ВИСНОВКИ

Проблема формування творчої уяви дошкільників в процесі декоративної діяльності при виготовленні української народної іграшки є актуальною, оскільки цей психічний процес є невід'ємним компонентом творчої діяльності та розвитку дошкільника в цілому. В останні роки на сторінках психолого-педагогічної літератури все частіше ставиться питання про роль художньої діяльності в розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку, про визначення сутності механізмів уяви.

1. У результаті аналізу проблеми формування творчої уяви, зіставлення позицій різних авторів, творчу уяву визначаємо як процес і результат накопичення дитиною нових образів, уявлень, передбачень, припущень, включених в активну пізнавальну та творчу діяльність де створюються оригінальні продукти. Творча уява допомагає дитині знаходити шляхи вирішення проблемних завдань та ситуацій. Доведено, що уява є відповідною формою відображення дійсності та виступає як психічний процес створення нових образів при переробці матеріалу уявлень та сприймань, що виникли у попередньому досвіді.

Головними характеристика творчої уяви є продуктивність осмисленість та оригінальність. Найважливіша особливість творчої уяви – уміння спрямовувати власну діяльність у потрібну сторону, підпорядковувати її певній меті. Для творчої уяви характерною є також інтелектуальна діяльність через створення нових образів та розуміння понять.

2. Вивчивши особливості формування творчої уяви дошкільників в процесі декоративної діяльності з'ясовано, що оволодіння вміннями та навичками декоративної діяльності має велике практичне значення для розвитку почуття кольору, ритму у дитини дошкільного віку, формує вміння планувати послідовність різних операцій, розвиває творчу уяву та фантазію. Залучення дітей до декоративної діяльності сприяє розвитку інтересу до мистецтва, до народних промислів, формує духовні потреби і, головне, впливає розвиток у них творчої уяви. Творча декоративна діяльність дітей

передбачає керівництво дорослими особливо на перших стадіях її розвитку. Творчий процес базується на знаннях, практичних навичках та уміннях, інтересі дітей до того чи іншого виду діяльності.

3. Обґрунтовано, що у формуванні творчої уяви дошкільників особливе місце займає народна іграшка, яка виступає не лише предметом гри, але й багато може розповісти про етнокультуру країни, про звичаї і традиції народу, про традиційний одяг наших предків та їх спосіб життя. З іграшкою пов'язано багато легенд і казок, вона вчить дитину, як правильно поводити себе, і навпаки – як не варто себе вести. Використання народної іграшки (зокрема ляльки-мотанки) в процесі формування творчої уяви допомагає дитині виявити себе у творчій справі та підштовхує її до активного і самостійного пошуку, допомагає моделювати та творити у декоративній діяльності, розвиває фантазію.

4. Розроблено та експериментально перевірено систему роботи з формування творчої уяви дошкільників засобом моделювання української народної іграшки, доведено її ефективність.

Система роботи була побудована на основі програми «Українська іграшка (лялька-мотанка)» для старшої групи. Мета програми – ознайомити дошкільників з народною іграшкою як видом художнього промислу; залучити дошкільників до декоративної діяльності через створення ляльки-мотанки, сприяти формуванню таких критеріїв творчої уяви як: художньо-декоративний досвід, емпатія, емоційна чуйність, виразність, оригінальність. Також до работ були залучені батьки, майстри декоративного мистецтва.

Як показало дослідження, українська народна іграшка зумовлює різноманітність сюжетів дитячих ігор, у яких знаходять відображення знайомі дітям події, учасниками яких вони могли бути, або могли спостерігати їх в сім'ї, у групі дитячого садка, у дворі. Всі сюжети включають у себе діяльність людей, їхні вчинки, поведінку, що і визначає першочергове виховне значення як сюжетної сторони гри так і самої ролі. Беручи на себе ролі дорослих, творчо відтворюючи в ігровій діяльності життя

і діяльність дорослих, моделюючи ті взаємостосунки, які вона спостерігала у житті, дитина активно фантазує та розвиває творчу уяву та мислення.

За результатами формувального експерименту збільшилась кількість дошкільників із високим і середнім рівнями формування творчої уяви. Так, в експериментальних групах, у яких освітній процес проводився за розробленою програмою, показники сформованості творчої уяви дошкільників покращилися: високий рівень збільшився у 1,7 разів і склав 28,5%; середній рівень – у 1,8 і склав 48,5%. Тоді, як у контрольних групах ці показники залишилися майже незмінними. В експериментальних групах значно зменшилася кількість респондентів, у яких низький рівень сформованості творчої уяви. Показники низького рівня зменшилися в експериментальних групах на 34,1% або у 2,5 рази; а в контрольних – на 2,8% або у 1,1%. Це, в свою чергу, визначило ціннісні орієнтації дошкільників, зокрема, пізнавальної та творчої декоративної діяльності з виготовлення народної іграшки, зокрема ляльки-мотанки.

Таким чином, отримані результати дослідження підтвердили припущення про позитивний вплив декоративної діяльності при ознайомленні та виготовленні народної іграшки на формування творчої уяви дошкільників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонович Є.А. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Прометей, 1992. 358 с.
2. Артемова Л. В. Вчись граючись. Навколишній світ у дидактичних іграх дошкільників. Київ: Томіріс, 112 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти. *Практика управління дошкільним закладом*. 2021. №11.
4. Барташнікова І.А., Барташніков О.О. Розвиток уяви та творчих здібностей у дітей 5-6 років: навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2007. 64 с.
5. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ : Фенікс, 2014. 137 с.
6. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі: Практикум: навч. посіб. Київ, 2003. 206 с.
7. Богуш А. Українське народознавство в дошкільному закладі. Київ : Вища школа, 1994. 211 с.
8. Борисюк О.М., Лепех О.М. Психологічні аспекти формування уяви у дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. №1. С. 3–13.
9. Боровик І.Г. , Хребтова Н.П. Використання лялькотерапії для розвитку дрібної моторики в дошкільників. *Логопед*. 2010. № 7. С. 28-31.
10. Бурова А. Граємо разом (Про виховне значення ігор, іграшок у житті дитини, та участь у них батьків). *Дитячий садок*. 2012. № 12. С. 8–15.
11. Васильєва Н. С. Українська народна іграшка як засіб виховання дітей дошкільного віку. *Дошкільний навчальний заклад*. 2016. Вип. 3. С. 2-12.
12. Васильєва Н. С. Методична розробка для дошкільних навчальних закладів «Українська народна іграшка». *Дошкільний навчальний заклад*. 2017. Вип. 5. С. 12-17.
13. Ветлугина Н.А. Система эстетического воспитания в детском саду. Москва : Просвещение, 2000. 94 с.

14. Впевнений старт. Освітня програма для дітей старшого дошкільного віку (За заг. науковою редакцією Піроженко Т.О., Лист МОН від 01.08.2017 №1/11-7684)/

15. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. Санкт-Петербург : Союз, 1997. 96 с.

16. Герус Л. Українська народна іграшка. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2004. 264 с.

17. Гилфорд Дж. Три сторони інтелекта. *Психологія мышлення*. Москва: Прогресс, 1969. 153 с.

18. Голюк О.А., Пахальчук Н.О. Характеристика типів розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку. *Наука и инновации в современном мире: образование, воспитание, физическое воспитание и спорт*. В 2 книгах. К 1.: монографія / авт.кол. : Безрукова Н.П., Львович И.Я., Преображенский А.П. и др. Одесса: КУПРИЕНКО СВ, 2017. С. 67–91.

19. Грузинська М. Особливості розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку. *Молодий учений*. 2017. № 8. С. 211–214.

20. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу: етнографія України. Київ : Либідь, 2006. 256 с.

21. Гуцульська дитяча сирна іграшка. *Розкажіть онуку*. 1997. № 28. С. 54–55.

22. Дитяча народна іграшка: історія іграшки. *Бібліотечка вихователя дитячого садка*. 2004. № 3–4. С. 42–45.

23. Дьяченко О. М., Кириллова А. И. О некоторых особенностях развития воображения детей дошкольного возраста. Москва : Вопросы психологии, 1987. С. 44–51.

24. Дьяченко О.М. Развитие воображения дошкольника. Москва: Академия, 1996. 197 с.

25. Дьяченко М.П. Вузлові ляльки Середньої Наддніпрянщини. *Сучасні підходи до навчання і виховання учнів загальноосвітньої школи та шляхи їх реалізації*: зб. наук. праць Криворізького державного педагогічного

університету. Кривий Ріг : КДПУ, 2007. Вип. №7. С. 160–163.

26. Запорожец А. В. Педагогические и психологические проблемы всестороннего развития и подготовки к школе старших дошкольников. *Дошкольное воспитание*. 1972. Т. 4. С. 37–42.

27. Івершинь А. Розвиток дитячої уяви у роботі з нитками. *Палітра педагога*. 2003. №3. С. 17.

28. Кільова Г. Народна іграшка як засіб виховання дітей. *Рідна школа*. 2018. №6. С. 59–63.

29. Коваленко Т. Українська народна іграшка. *Мистецтво та освіта*. 2003. № 4. С. 44–48.

30. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника. Київ : Видавничий дім СПЕКТР, 2011. 107 с.

31. Концепції Державної цільової національно-культурної програми розвитку народних художніх промислів на 2021-2025. URL: <https://mkip.gov.ua/files/pdf/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%94%D0%A6%D0%9F%2002.03.2021.pdf> (Дата звернення 28.09.2021 р.)

32. Кудикіна Н. Системно-дуальний підхід до керівництва пізнавальною діяльністю дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті проблеми наступності дошкільної та початкової освіти* : матер. Всеукр. наук.- практик. конф. Вінниця, 2009. С. 12–20.

33. Кузан Н. Розробка моделей ляльок на основі художньо-стильових особливостей українського народу. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2007. № 2. С. 39–42.

34. Локтева О. Дидактические деревянные игрушки. *Обруч*. 2001. № 4. – С. 16–18.

35. Мелик-Пашаев А.А., Новлянская З.Н. Психологические основы художественного развития. Москва : Московский государственный психолого-педагогический университет, 2006. 160 с.

36. Михайлик О. Традиційна українська лялька – педагогічно та екологічно. *Дзеркало тижня*. 2004. № 2. С. 22–25.
37. Мишина М. Куклы календарных обрядов и праздников. *Цветной мир*. 2009. № 1. С. 8-10.
38. Мухина, В. С. Возрастная психология. Москва: Просвещение, 1997. 289 с.
39. Найден О. С. Українська народна іграшка: Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості. Київ : АртЕк, 1999. 255 с.
40. Найден О. Українська народна лялька. Київ : ВД «Стилос», 2007. 240 с.
41. Напиткінка Г. Українська лялька-обереги. Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. 32 с.
42. Омеляненко Н., Курочка Н., Дудова Т., Найден О. Народна іграшка в життєдіяльності дошкільника. *Палітра педагога*. 2010. №4. С. 4–26.
43. Орел Л.Г. Дитяча народна іграшка на Україні. *Дошкільна освіта*. 2011. №2. С. 66–68.
44. Піроженко Т.О. Особистісний потенціал дошкільника: умови розвитку в сучасному суспільстві. *Дошкільне виховання*. 2012. № 1. С. 8–15.
45. Поддьяков Н.Н. Особенности познавательного развития детей дошкольного возраста. *Актуальные проблемы современной психологии: Материалы международной конференции*. Москва, 1983. С. 36–42.
46. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О.І. Білан; за заг. редакцією О.В. Низковської (лист МОН освіти і науки України від 23.05.2017р. №1/11-4988).
47. Психологический словарь / Под ред. В.П. Зинченко, Б.Г.Мещерякова. Москва : Педагогика – Пресс, 1996. 435 с.
48. Психологічний словник / За ред. В.І.Войтка. Київ : Вища школа, 1982. 216 с.
49. Рибо Т. *Российская педагогическая энциклопедия* / гл. ред.

Давидов В.В. Москва : Научн. изд. «Большая Российская энциклопедия», 1993. Т. 2. 608 с.

50. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори. Київ : Освіта, 1996. 304 с.

51. Селье Г. От мечты к открытию. Москва: Прогресс, 1987. 368 с.

52. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. Київ : Радянська школа, 1985. 245 с.

53. Ушинский К.Д. Избранные педагогические произведения: В 2 т. – Т.2 / Под ред. чл.-кор. АПН РСФСР, проф. В.Я. Струминского. Москва : Учпедгиз, 1954. 734 с.

54. Фіголь Д. І. Українська народна дитяча іграшка. Київ : Учпедгиз, 1956. 268 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Характеристика видів народної іграшки за матеріалом [39]

1. Іграшки з дерева.

У казках багатьох народів, у тому числі і й українського, є мотив перетворення деревини (поліна, гілки, колодки) на людину. Це відбувається в результаті різних заклинань і маніпуляцій. За найдавнішими переказами й міфами, боги створили перших людей саме з дерева, а не з глини. Це свідчить про те, що дерево є найдавнішим матеріалом, який людина почала творчо обробляти.

Іграшка з дерева – тепла, легка, зручна у грі – обов'язково має супроводжувати сучасне дитинство. Бажано також, щоб дитини сама, відповідно до своїх здібностей і можливостей, навчилася дещо робити з дерева.

Більшість доступних нині іграшок із дерева належать до так званих акустично-механічних та рухливо-механічних іграшок. Це – деркачі, і фуркала, калатала, дерчаки, вітрячки, пташки на коліщатках з рухливими крильцями, візки, каруселі, коники на коліщатках. З дерева роблять також дитячі меблі, посуд, тачечки, грабельки, музичні інструменти, пташок-свищиків декорованих різьбленим орнаментом півнів, коней, коней з вершниками тощо. І досі побутує традиційна дерев'яна рухливо-механічна іграшка «Коваль і ведмідь». Ці іграшки збереглися здебільшого в музеях та приватних зібраннях, однак їх і нині виробляють окремі майстри з Київщини, Полтавщини, Волині, Львівщини.

Дерево – матеріал, який у сільських умовах фактично завжди під рукою. Тому найбільше іграшок-саморобок роблять саме із дерева. Це свистки, мороки, візки, колиски, мініатюрний посуд, знаряддя праці, лялькові меблі і зброя.

2. Іграшки з глини.

Найбільш масовою народною іграшкою, яка виготовлялася в умовах промислів, є іграшка з глини. Освоєння глини як матеріалу для створення необхідних ужиткових речей та будівельних матеріалів стало важливим етапом культурного розвитку людства. На цьому етапі з'явилися перші неутилітарні пластичні витвори з глини, які стали прообразом майбутньої іграшки. Форми багатьох сучасних іграшок залишилися майже незмінними з тих давніх часів. Змінилися функції – з культових на ігрові. Нині ж ігрові функції поступаються місцем художньо-естетичним та функціям раритетної колекційної речі. Серед іграшок з глини найбільш поширеними, масовими є свищики (свистунці, свистала, свистілки), серед яких найчастіше зустрічаємо свищиків-птахів. Вони мають найпростішу архаїчну форму, для якої характерні відсутність зайвої деталізації, підкреслення об'ємності та схематичності тулубів й узагальнено типізоване вирішення голів. Птахи-свищики архаїчного типу вироблялися практично в усіх гончарських

промислах України: на Поділлі та Львівщині, в Опішньому й Косові, на Харківщині й Київщині. Відрізняються вони лише за розміром і декором. Свищиками є також скульптурки різних тварин: баранців, бичків, цапків, коників, оленів, чортів, свинок, собачок, а також; вершників на коні, «баринь», «кумів», «панночок», колик-човнів з матір'ю та немовлям. Функція цих іграшок, крім ігрової, є ще й пізнавально-виховною. Іграшки-свищики, як і взагалі іграшки з глини, виготовлялися скрізь, де були гончарі. Але найбільш відомі гончарські центри, вироби яких позначені стильовою та образною своєрідністю, певними сюжетними й орнаментальними уподобаннями, це – Опішне (Полтавщина), Косів (Івано-Франківщина), Ічня (Чернігівщина), Громи (Черкащина), Дибинці, Васильків (Київщина), Бар, Бубнівка, Адамівка (Поділля), Миколаїв, Стара Сіль (Львівщина), Валки (Харківщина), Цвітна (Кіровоградщина), Вишнівець, Гончарівка (Тернопільщина). Нині іграшки гончарів цих осередків стали музейними експонатами та окрасою приватних зібрань.

Українська народна глиняна іграшка щодо сюжетики та формообразних критеріїв перебуває посередині між фігурним посудом і створюваною гончарями декоративною або настільною скульптурою. О. Данченко, дослідниця української народної кераміки, зазначає: «Ліпленням іграшок займалися навіть діти, настільки простими й традиційними вони були. Головне у цій справі було навчитися ліпити порожнистий тулуб (однаковий як для тварин, так і для птахів)».

Асортимент іграшок був досить солідний – коники, баранці, кози, цапи, бички, корови, собаки, свинки, зайчики, рибки, півники, чайки, зозульки, індики, олені, тури, фантастичні звірі, вершники на конях, «куми», «сусідки», «барішні», «наречені», чорти, леви, ведмеді, звірі-музиканти.

3. Іграшки із соломи, лози, трави, сиру та інших матеріалів.

Іграшки із соломи і трави – типові екологічні іграшки. Лише частково належачи до статусу промислів, виробництво солом'яних іграшок мало сезонний і подекуди епізодичний характер. Авторами цих іграшок зазвичай були сільські умільці-хлібороби. Із соломи виготовляли брязкальця ромбічної форми, брязкальця у форм кулі, «дзеркала», тарахкальця, бичків, оленів, коників, ляльок різного типу, «павучків» тощо. Центрив виробництва солом'яних іграшок яі таких не зафіксовано, але є підстави стверджувати, що на Поліссі (Чернігівщині, Житомирщині частково Київщині), на Волині й Поділлі іграшок із соломи виготовлялося й нині виготовляється більше, ніж в інших регіонах і місцевостях України.

Іграшки із соломи мають золотисто-теплі та холоднуваті сріблясті кольори, що є рефлексійно-асоціативним образом типового краєвиду Полісся, Волині, Північної Київщини: рівнина, поле із досягаючим збіжжям або колючо-золотавою стернею й небо над ними, суцільно вкрите тонкими сріблястими хмарами.

Іграшки з лози створюються в різних місцевостях України, зокрема в селах і містечках розташованих переважно над річками та біля озер. З лози

плели дитячі меблі, брязкальця, кошики, колиски для ляльок-немовлят; окремі умільці створювали з лози навіть ляльок.

Іграшки з трави роблять як дорослі, так і діти. Як правило, їх створюють наприкінці весни та на початку літа, коли на луках спадає повінь і виростає довга соковита трава – «коси». От із цієї трави жінки роблять ляльок для дівчаток майже так, як колись давно робилися обрядові весільні ляльки-«панянки». Діти, зокрема ті, що пасуть худобу, з трави виплітали «церкви» та «попові брички», робили різних тварин та лялечок.

Обрядове фігурне печиво у вигляді різних тварин (корівок, свинок, баранців, зайців, коней, коней із вершниками) і людських постатей (богинь) робили, а подекуди роблять і нині в різних регіонах і місцевостях України: Поділлі, Прикарпатті, Закарпатті, Полтавщині, Київщині, Черкащині та ін. Ці вироби не є цілковитими іграшками, адже діти їх охоче з'їдають. Але, будучи яскраво декорованими та щедро орнаментованими, маючи умовно-узагальнені і форми, вони розвивають уяву дітей. Пекли пташок: жайворонків, сорок, голубків, майже повсюди на честь зустрічі весни, напередодні масового прильоту птахів.

Іграшки із сиру виготовляють тільки в Карпатах. Нині їх роблять винятково жінки. Іграшки із сиру виготовляють особливим способом - витягуванням, викручуванням та обв'язуванням сирним мотуззям. Виходять гарненькі, приємні, комфортні щодо розміру, фактури, смаку сирні баранці, коники, козлики, коні з вершниками, олені, півники й інші птахи. Особливо багато створюють зовсім дрібних коників та баранців, яких у святкові та великі базарні дні продають у Косові та Верховині. Натомість великих сирних коней з бербеницями у дні весняних і осінніх гробків дарують родичам та ставлять на могили вівчарів. Іграшки із сиру образно пов'язані з Карпатами, їх природно-ландшафтними умовами; вони становлять органічну складову фольклорного пісенно-обрядового гуцульського середовища.

4. Ляльки з тканини.

Лялька в «іграшковій культурі» посідає особливе місце. Вона, можна сказати, є супер іграшкою, оскільки водночас містить у собі функціонально-образні риси праіграшки і, так би мовити, постіграшки. Якщо більшість іграшок та ігор є нині винятково надбанням дитинства, то лялька «проривається» у світ дорослої людини, стає об'єктом її культурної, художньо-творчої та наукової діяльності.

Народна іграшка посідає важливе місце у системі засобів формування творчої активності дітей. Вона унікальним чином інтегрує у собі побутові, мистецькі, педагогічні традиції і якнайкраще підтверджує нерозривність становлення окремої людини і людства.

Народна іграшка – важливий фактор психічного розвитку. Вона впливає на розвиток пізнавальної, емоційної сфер особистості, її творчих здібностей, сприяє активізації творчо-продуктивної діяльності, сприяє формуванню самостійності дітей. Іграшка – це засіб виховання дитини.

Додаток Б

Методичні розробки занять [12]

Ознайомлення дітей з народною іграшкою (лялькою-мотанкою)

Вид заняття: інтегроване заняття.

Тип заняття: систематизація і узагальнення набутих знань та вмінь

Тема заняття: «Ознайомлення дітей з народною іграшкою»

Програмовий зміст: Дати дітям знання про українські народні іграшки (дерев'яні, керамічні, тіста, мотані з тканини,); поглибити знання дітей про технологію виготовлення іграшок (матеріал, техніку виготовлення, інструменти); навчити дітей самостійно виготовляти іграшки з тканини, використовуючи відомі прийоми змотування, зкручування. Виховувати повагу до народних умільців і бережне ставлення до результатів їх праці.

Матеріал: іграшки (дерев'яні, керамічні, тіста, з тканини; все, що потрібно для виготовлення ляльок-мотанок (клаптики тканини, нитки, ножиці), магнітофон, аудіозаписи українських народних пісень.

Попередня робота: огляд дітей та їх батьків виставки ляльки-мотанки, перегляд відеоматеріалу творчого проекту «Чарівний світ народної ляльки»

Хід заняття

Під мелодійну ліричну українську народну мелодію починається заняття.

Вихователь. Діти, а ви знаєте, що з давніх-давен так повелось, що тільки сонечко тепліше пригрівало – всі спішили на ярмарок. І потягнулися вози, а на возах добра всякого бачено-небачено: і полотна, і кошики, і хустки, і бублики, а ласощі ж то які. А ви бачите, до воза телятко прив'язане. І чого тільки на ярмарці не було! На всі смаки товар був.

Діти, а ви знаєте, що таке ярмарку?

(Відповіді дітей)

Вихователь. Так, ярмарок – це місце, де майстри продають свої вироби, а покупці купляють.

Ось, наприклад, я продавець і йду на ярмарок продавати свої вироби, а ви – покупці, бо йдете купувати. Та поки ми будемо йти до мого столу, з моїми виробами, будемо зупинятися біля різних майстрів.

Вихователь з дітьми вирушає на ярмарок. Вздовж групової кімнати стоять столи з народними іграшками: з тіста, дерев'яні та з тканини, біля столів стоять майстри (діти або ж діти з батьками). Під час подорожування лунає аудіозапис із звуками ярмарку чи базару.

Майстри закликають до свого товару:

На ярмарок! На ярмарок!

Свищики, свищики.

У свищик свистиш –

Душу веселиш.

Півники розписані,

Вибирай любі.

Кольорові ниточки,

Ниточки зв'яжеш –
Ляльку дістанеш.

Вихователь. От бачите, діти, це теж майстри продавці, які прийшли на ярмарок продавати свої вироби, кожний закликає до свого товару. Давайте підійдемо до них і подивимося.

I стіл (дерев'яні іграшки).

– Добрий день, пане майстер, а що у вас за товар і як такі іграшки можна зробити?

Розповідь майстра.

Мої іграшки зроблені з дерева. Щоб зробити іграшку, потрібно підібрати м'яке дерево – осику, липу, вербу. Зняти з нього кору, просушити його, тоді зробити заготовку, і з неї вже виготовляється іграшка. Коли іграшка готова, вона розфарбовується, лакується і продається. (Пропонує купити.)

II стіл (керамічні іграшки).

– Добрий день, пане майстре. Розкажіть, з яким товаром ви прийшли на ярмарок.

Розповідь майстра.

У мене керамічні іграшки, або, як ще кажуть, іграшки з глини. Щоб вийшла якісна іграшка, береться спеціальна сіра гончарна глина. Вона добре вимішується, а тоді виліплюється іграшка, потім вона висушується, а тоді випалюється в спеціальних печах, випалюється для того, щоб іграшка була міцною і не билася, тоді розмальовується. І виходять ось такі гарні іграшки. (Пропонує дітям купити іграшки.)

III стіл (цукерки, солодоші)

– Пані майстрине, а з чим же ви прийшли на ярмарок?

– А ось я вам зараз розкажу про свій товар.

Іграшки-солодушки

В рот поклади -

Нічого не знайдеш.

Що ж це за солодушки?

Цими іграшками можна не лише гратися, але й поласувати. Іграшки-солодушки роблять з тіста різної форми. Ось подивіться на них. (Рибки, квіточки, метелик.)

– А що ж це за така пташка?

– Це пташка не проста, це жайворонок.

Цією пташкою весну закликають. Коли люди хотіли, щоб скоріше прийшла весна, вони випікали ось такі пташки і закликали ними весну.

(Майстриня пригощає діточок)

IV стіл (ляльки-мотанки)

Вихователь.

– Ось, нарешті, ми й дошли до мого столу, з моїми іграшками.

Дитина.

– Ці іграшки дуже схожі на ляльок.

Вихователь.

– А це і є ляльки. Вони так і називаються – ляльки-мотанки, від слова мотати. Адже ці лялечки не ш’ються, лишень за допомогою тканини та ниток змотуються. Ви хотілиб дізнатися як саме виготовляються ці ляльки? Я вам зараз не тільки покажу, а й навчу їх робити.

Методичний коментар:

Під час показу виготовлення ляльки вихователь детально показує та розповідає з чого починати, як змотувати тканину в «рулетик», як з’єднувати обидві частини ляльки в одну та ін. Та обов’язково розповісти про історію виникнення цієї іграшки.

Для того щоб дитина зробила що-небудь із ниток або тканини, їй необхідно уважно розглянути зразки, а згодом виготовити щось подібне. Під час виготовлення іграшок із тканини, ниток зовсім немає потреби дотримуватися того порядку, що викладений у методиках. Трапляється, що дитині легше виготовити велику ляльку, ніж відрізати ниточку тощо.

Викладання ниточок – це приємне і корисне заняття для дітей у дитячому садку. Робота ця нагадує плетіння. Крім ніжного відчуття від тактильного контакту з різними типами нитки, дитина дізнається також, що кожна частина ляльки повинна бути прикріплена в трьох місцях для того, щоб триматися (щоб згодом мати можливість скласти фігуру, яка б не розпадалася). Працюючи з тканиною, дитина усвідомлює, що здатна видозмінювати форму, не порушуючи композиції, а, навпаки, знаходячи творчі рішення. Ці важливі моменти спонукають дітей до діяльності. Якщо деякі фігури дитині не вдається виготовити, то можна з успіхом відтворити щось нове і не заплановане.

Розмова між вихователем і дітьми під час таких занять пов’язана із темою. Діти повинні дізнаватися щось нове, а від цього у них зростатиме інтерес до справи.

Праця дітей.

Розповідь вихователя та праця дітей супроводжується під мелодійну народну музику.

Вихователь.

– Багато століть ляльки для дітей виготовляли власноруч. З давніх-давен, коли зовсім не було іграшок, мами та бабусі своїм дівчаткам мотали лялечок з клаптиків тканини. Вважалося, що саме така іграшка (зроблена власноруч) буде гарною забавкою та оберегом для малечі, вона була супутницею на шляху до успіху, здоров’я, допомагала уникати негараздів.

Існував певний процес виготовлення ляльки із джгутів або мотузок, клаптиків тканини. Голову, тулуб ляльки робили із тканини, яку змотували «рулетиком» як дві окремі частини, що з’єднувалися між собою. Одну частину накладали на другу. Кожну частину закріплювали окремою мотузкою, міцно зв’язуючи і надаючи форму голови, тулуба. Легко скручуючи джгутик у спіраль, протягували його між джгутиками тулуба, утворюючи руки. Волосся на голові запліталось у коси із джгутів або мотузок, що давало можливість дівчаткам робити лялькам зачіски.

Після закінчення роботи, запропонувати дітям роздивитися зроблені ними ляльки та влаштувати справжню виставку своїх робіт, запросити на виставку батьків, дітей та вихователів з інших груп.

ПОГЛЯД У МИНУЛЕ, ДЕ БАБУСЯ ЛЯЛЬКУ ЗАБУЛА

Тема заняття: «Погляд у минуле, де бабуся ляльку забула».

Вид заняття: заняття-розвага.

Тип заняття: систематизація і узагальнення набутих знань та вмінь

Вікова група: молодший дошкільний вік (середня)

Програмовий зміст: учити працювати за викрійкою, виготовляти ляльку за зразком, за словесним поясненням, за показом дорослого.

Закріпити навички самостійно добирати потрібні матеріали для виготовлення ляльки; опанувати вміння і навички виготовлення ляльок із різних матеріалів.

Розвивати логічне мислення, пам'ять, почуття прекрасного.

Виховувати повагу і шанобливе ставлення до традицій українського народу, прививати морально-етичні еталони за допомогою прослуховування українських народних пісень (під час виготовлення ляльок).

Матеріал та обладнання: різнокольорові вовняні нитки; ножиці; ляльки-саморобки (з ниток, тканини, природного матеріалу).

Магнітофон, аудіозаписи українських народних пісень.

Попередня робота вихователя з дітьми: організація для дітей та їх батьків виставки ляльки-мотанки.

Методичний коментар:

Виготовлення ляльок має виховний характер, оскільки дає можливість створювати вироби власноруч, забезпечуючи при цьому позитивний емоційний стан дитини, творчий задум, фантазію, задоволення від отриманого результату. Виконана власноруч робота може бути чудовим подарунком, який принесе маленьку радість вихователям, батькам, молодшим братам, сестрам.

Для роботи вихователь має підготувати різноманітний матеріал: різнокольорові нитки, клаптики тканини, дерматину, хутра, шкіри, поролон, інструменти. Необхідно забезпечити дітей зразками, викрійками.

До роботи з виготовлення іграшок варто залучити батьків. Робота має здійснюватися планово, систематично, з урахуванням віку та індивідуальних особливостей дітей, їх запитів та інтересів.

Хід заняття

Під мелодійну ліричну українську народну мелодію починається заняття.

У залі присутні гості: дідусі, бабусі, батьки. Діти співають, заходить бабуся вихованки(новенької вихованки) і шукає свою онуку.

Вихователь. Доброго дня! У вас усе гаразд? Що трапилось? Чому шукаєте онучку?

Бабуся. Олександра вдома забула ляльку, а без неї вона сумуватиме.

Вихователь. Проходьте, будь ласка, сідайте!

До бабусі підходить онучка, цілує бабусю, бере до рук ляльку.

Вихователь (розглядаючи ляльку). Сашо, яка в тебе чудова лялька! Вона не звичайна і зовсім не схожа на ляльок, якими граються наші дівчатка. Діти, подивіться: кого нагадує вам ця лялька?

Діти. Домовеня Кузю з мультфільму...

Олександра. Цю ляльку мені подарувала бабуся, вона її сама для мене зробила.

Моя лялька краща за всіх,

Несе мені вона успіх.

Спить зі мною і гуляє,

В доньки-матері зіграє.

Бабуся. Так, це не звичайна лялька, а лялька-оберіг, вона є супутницею моєї онучки на шляху до успіху, здоров'я, допомагає уникати негараздів.

Коли я була маленькою дівчинкою, то моя бабуся також виготовила мені ляльку із мотузок. Існував певний процес виготовлення ляльки із джугтів або мотузок. Багато століть ляльки для дітей виготовляли власноруч. Голову, тулуб ляльки робили із джугта або мотузок як дві окремі частини, що з'єднувалися між собою. Одну частину накладали на другу. Кожну частину закріплювали окремою мотузкою, міцно зв'язуючи і надаючи форму голови, тулуба. Легко скручуючи джугтик у спіраль, протягували його між джугтиками тулуба, утворюючи руки.

Залишилися дрібні деталі руки – джугтики злегка розпушували, то були пальці.

Волосся на голові запліталось у коси із джугтів або мотузок, що давало можливість дівчаткам робити лялькам зачіски.

Запитайте ваших гостей – бабусь та дідусів – мабуть, у кожного з них були такі незвичайні ляльки.

Гості із зали (по черзі)

– Ми малими робили собі ляльок із кукурудзяних качанів.

– Мої солом'яні ляльки нагадували маленьких опудал. На них я надягала хусточки і спідниці з ганчірок.

– Я любила виготовляти ляльок із водяних кубушок (квітка – це голова, листя – одяг).

– А ми робили з квітів мальви, де сама квітка була спідницею.

– А в мене була така сама лялька, як і у Олександри – змотана з ганчірочок.

Вихователь. Які чудові речі ви нам розповідаєте, так, дійсно, дуже цікаво саме власноруч зробити ляльку, вона буде єдина і неповторна.

Діти, ви бажаєте зробити у подарунок своїм рідним таких ляльок?

Відповіді дітей.

Вихователь.

Ну так дарма часу не гаємо,

До роботи приступаємо!

Дитина

Любі друзі! Я роботи не боюся.

Де нитки та мотузки?
 Не буду чекати,
 Ляльку-оберіг буду мотати!

Методичний коментар:

Для того щоб дитина зробила що-небудь із ниток або тканини, їй необхідно уважно розглянути зразки, а згодом виготовити щось подібне. Під час виготовлення іграшок із тканини, ниток зовсім немає потреби дотримуватися того порядку, що викладений у методиках. Трапляється, що дитині легше виготовити велику ляльку, ніж відрізати ниточку тощо.

Викладання ниточок – це приємне і корисне заняття для дітей у дитячому садку. Робота ця нагадує плетіння. Крім ніжного відчуття від тактильного контакту з різними типами нитки, дитина дізнається також, що кожна нитка повинна бути прикріплена в трьох місцях для того, щоб триматися (щоб згодом мати можливість скласти фігуру, яка б не розпалася). Працюючи з нитками, дитина усвідомлює, що здатна видозмінювати форму, не порушуючи композиції, а, навпаки, знаходячи творчі рішення. Ці важливі моменти спонукають дітей до діяльності. Якщо деякі фігури дитині не вдається виготовити, то можна з успіхом відтворити щось нове і не заплановане.

Розмова між вихователем і дітьми під час таких занять пов'язана із темою. Діти повинні дізнаватися щось нове, а від цього у них зростатиме інтерес до справи.

Вихователь розкладає на робочі місця дітей зв'язані пучечки відрізаних ниток.

Одна дитина. Ой, яка товста нитка!

Друга дитина. Ні, це багато ниточок.

Третя дитина. Які довгі й гарні!

Вихователь пропонує кожній дитині по одній нитці й пропонує їм розповісти що-небудь про ниточку, що опинилася в їхніх руках.

Вихователь. Якого кольору ниточка?

Відповіді дітей.

Усі нитки різнокольорові, вони зроблені з вовни. Діти, ви вже коли-небудь гралися з ниточками?

Відповіді дітей: так, ми робили пензлики, китиці, помпони, удома з бабусяю намотували клубочки, шили лялькам одяг.

Яка є різниця між тими нитками, якими ви шили лялькам одяг, і цими?

Відповіді дітей: ті, що вдома, тоненькі, на катушці, а ці довгі, товстенкі, на клубку.

Вихователь. Діти, нам час братися до роботи, а ваші рідні та я допоможемо вам.

Давайте ми з вами пригадаємо, як необхідно поводитися з ножицями під час роботи?

Відповіді дітей:

– Не можна бешкетувати, коли користуєшся ножицями

– Не можна штовхати одне одного під час праці!

– Ножиці слід класти подалі від краю стола, що б вони випадково не впали і не поранили ногу!

– Працюючи ножицями, потрібно стежити за напрямом леза!

– Не проводити по краю леза пальцями чи долонею!

Вихователь. Молодці! Можемо братися до роботи.

Праця дітей.

Під час виготовлення ляльок лунає українська народна лірична мелодія

Попередньо вихователь, урахувуючи психічні й фізичні можливості кожної дитини, розподіляє роботу і матеріали поміж дітьми.

Вихователь запрошує гостей підійти до дітей і попрацювати разом із ними.

Дорослі розташовуються за дитячими столиками. Кожний дорослий спостерігає за роботою дітей і допомагає за потреби.

Вихователь та помічник вихователя також спостерігають за роботою дітей, допомагаючи тим, кому важко впоратись із завданням

Методичний коментар:

Зразок дає дітям можливість побачити, до чого прагнути, але він не дає можливості побачити, як практично виконати цю роботу. Для цього вихователь демонструє різні способи виконання роботи, допомагаючи осмислити сам процес виконання.

Демонстрація – це наочне пояснення, як діяти далі. Показуючи зразок, вихователь звертає увагу дітей на послідовність виконання.

Показувати послідовність роботи необхідно у помірному темпі, не поспішаючи, щоб дітям було зрозуміло.

Наочні прийоми навчання на заняттях поєднуються зі словесними – запитаннями, поясненнями, вказівками, оцінками, заохоченнями, художнім словом.

Крім пояснення, дуже ефективним словесним прийомом є запитання. За допомогою них вихователь активізує дітей. Під час аналізу за допомогою запитань вихователь дає можливість дітям подумати і пригадати, що вони пам'ятають і знають із того, з чим ознайомилися раніше.

Хід роботи

– Узяти нитки і розділити їх на три частини.

– Дві частини ниток накласти одну на одну, з'єднавши між собою.

– Перегнути обидва пучки ниток посередині, відгинаючи один від одного.

– Одна частина – це голова, що туго перев'язується в місці з'єднання частин, продовження ниток волосся. Волосся на голові заплести в косу або зробити лялькам сучасну зачіску.

– Друга частина – це тулуб. Усередину тулуба вкладається третя частина ниток – руки, що легко скручені у джгут. Попередньо необхідно злегка розпушити кінці джгута, то будуть пальці.

- Тулуб також слід туго перев'язати, зробивши спідницю.

Вихователь. Тепер ми можемо свято влаштувати,

Іграшки ваші усім показати,

З ляльковим святом привітати,
Веселого настрою всім побажати.

Вихователь пропонує дітям показати свої роботи і розповісти про іграшки, які зробили. Далі необхідно запросити гостей на виставку-перегляд виконаних робіт.

Вихователь. Час день народження наших ляльок святкувати,
Одне одного залюбки привітати,
У день цей святковий наснаги бажати,
Нашим бабусям спасибі сказати.

Під час перегляду виставки ляльок діти вітають одне одного, дякують своїм рідним за допомогу під час виготовлення ляльок. Вихователь пропонує батькам зробити іграшки вдома.

Вихователь. Дякую всім за свято чудове,
Дякую всім за роботу казкову

Додаток В

Казки про ляльок

ЗОЛОТІ ЛЯЛЬКИ

Українська народна казка Полтавщини

Колись давно-давно жив собі один цар. І надумав він випробувати мудрість царя сусідньої держави. Для цього він велів своїм майстрам-ювелірам зробити із золота три однакові ляльки й послав їх з гінцем царю-сусіду. Гінцеві ж наказав:

– Ляльки ці мають однакову форму, вагу й розміри. Але вартість їх різна. Одна з них дуже дешева, друга дорожча, а третя – найдорожча. Хай розкаже цар, у чому тут таємниця.

Цар уважно розглянув ті ляльки, що прислали йому, але різниці між ними не бачив. Розпитував своїх найдосвідченіших майстрів, але всі вони говорили, що ляльки між собою нічим не відрізняються.

Тим часом слава про ляльки котилася далі і далі. Почув про них сирота-хлопчина, який сидів у в'язниці. Якось хлопчик каже сторожеві:

– Якби мені показали ті ляльки, я б знайшов різницю між ними, але за це хай мене випустять на волю.

Сторож про все доніс царю. Невдовзі показали хлопцеві ляльки. Він, придивившись, помітив у них у вухах дірочки. Взяв тоненьку дротинку і обережно просунув її у вухо першої ляльки. Дротинка виткнулася у неї з рота. Взяв тоді другу ляльку. Дротинка виткнулася з іншого вуха. У третьої ляльки дротинка застряла у вусі.

Усі присутні були дуже здивовані. Тоді хлопчик мовив:

– Ляльки подібні до людей, то й цінити їх треба, як цінять людину. Перша лялька нагадує базікала – язикату та ненадійну людину, тому ціни їй зовсім немає. Друга лялька мені нагадала неслуха – неуважну, пихату і вперту людину. Ні доброго слова, ні мудрої поради вона не послухає. Третя лялька нагадує мудру людину. Їй нема ціни, а тому ця лялька з усіх найдорожча.

Хлопчика похвалили за розум і став він радником у свого царя.

https://nashakazka.org.ua/poltavschini/zoloti_lyalki.html

ЛЯЛЯ

Микола Зінчук

Захворіла маленька Наталя. Занедужала дуже. Ніякі ліки не допомагали їй. Тільки Ляля могла б зарадити лихові, але її не було.

– Де моя Ляля? – питала хвора дівчинка, але ніхто не знав, що їй відповісти. Ляля була для п'ятирічної Наталі найбільшою радістю і втіхою. Коли мама купила її, дівчинка дуже зраділа. Вона давно мріяла про ляльку, але не сподівалася, що це буде така красуня. Світле волосся, сині очі, чорні вії, рум'яні щічки – такої краси дівчинка не бачила ніколи. Коли Наталя обертала її, лялька ніжним голоском промовляла: «Ой!» – і кліпала очима, як жива. Дівчинка мала Лялю не за іграшку, а за справжню подругу.

І ось трапилося зразу два нещастя: захворіла Наталя і зникла Ляля. Десь запропастилася, і ніхто не знав, куди вона поділася. Наталя то впадала у забуття, то прокидалася і знову питала за Лялю.

– Щоб одужала дитина, треба знайти її ляльку, – сказав лікар. – Мабуть, лиш це може її врятувати.

Усі збилися з ніг, шукаючи, і не змогли знайти. Надрукували оголошення в газеті, оголосили по радіо й телевізору, а ляльки все не було й не було.

А в далекому гірському селі тою лялькою гралася собі маленька гуцульська дівчинка Орися. їй, тій Орисі, придбала таку гарну іграшку її баба Параска, та сама Параска Чорна, яка перетворила голову колгоспу Сокотила на коня. Вона купила ляльку на базарі в циганів. А як потрапила Ляля до циганів, знає один Бог.

І почула по радіо сім'я Параски Чорної оголошення, що пропала лялька і помирає дівчинка

Наталя. За знайдену Лялю обіцяли велику винагороду. Ще не встигла Параска та її рідні обговорити щойно почуте оголошення, як його повторив диктор по телевізору. І тут же на екрані було показано світлину чорнявенької дівчинки, поруч з якою сиділа золотоволоса лялька. Усі ахнули – це була вона, лялька їхньої Орисі. І сказала Параска Чорна своєму чоловікові:

– Сідлай, Дмитре, коня і вези ляльку тій дівчинці. Вези, поки не пізно. А то ще не дай Боже помре дитина.

– Я її повезу, а там подумують, що я вкрав, – промовив старий Дмитро.

– Так, подумують, – підтакнула дочка Ірина.

А Параска сказала їм:

– Аби-сте знали, ніщо не може бути дорожче за життя людини. Ні гроші, ні багатство, ані твоя честь, Дмитре. Не даймо тій дитині вмерти.

Дмитро осідлав коня, взяв ляльку. І тут раптом промовила Параска:

– Зачекай хвильку. Дай її сюди.

Вона взяла ляльку, дістала з потаємного місця свою чарівну паличку, заховала її під блюзку і пішла за хату. Та посадила ляльку під смереку, приклала до неї паличку і напружено подумала: «Стань живою! Стань живою! Стань живою!» І лялька кліпнула очима і сказала:

– Бабцю, де я? Заведіть мене до Наталі.

Параска взяла дівчинку на руки й понесла її до чоловіка.

– А це що? – запитав здивований Дмитро.

– А те, що з ляльки вчинилася жива дівчинка.

– Параско, я тридцять років прожив з тобою і не знав, що живу з чарівницею. Що ж тепер буде?

– Нічого не буде. Бери дівчинку і їдь.

І Дмитро поїхав.

А маленька Наталя вмирала. Вся родина стояла над нею. І стояв лікар. Та смерть не зважала ні на кого і забидала дівчинку в свої крижані обійми. Мама благала лікаря, аби щось зробив.

– Я зробив усе, що міг, – сказав лікар.

І дівчинка померла. Усі заплакали, заридали, і ніхто не помітив, що напроти хати зупинився вершник. Побачили його аж тоді, коли зайшов до хати з дитиною на руках.

– Я привіз вам Лялю.

– Де ж ви, чоловічку, були досі? – промовила крізь сльози мама. – Померла вже наша доня.

– Пустіть мене до неї, – промовила мелодійним голосочком Ляля, і всі завмерли від здивування. Заговорила лялька!

Ляля підійшла до померлої Наталі і, піднявши вгору пальчик, покивала, щоб усі мовчали. А тоді нахилилася над дівчинкою і сказала:

– Наталя, прокинься. Це я, Ляля. Вставай.

Напружена тиша тремтіла в кімнаті. Ляля дивилася на лице Наталі і прислухалася. Потім обернулася до всіх присутніх і сказала:

– То неправда, що вона померла. Я чую, як б'ється її серце.

– Якби ж то було так, – тихо мовила мама.

І в цю мить Наталя розплющила очі і ледве чутно промовила:

– Ляля.

Ляля нахилилася над нею, поцілувала її в лице. Наталя хотіла обняти її за шию, але була така квола, що не могла підняти руки.

І не розказати, і не описати, як зраділи батьки і всі присутні. А лікар сказав:

– Тепер усе найгірше позаду. Не міг допомогти я, то допомогло чудо.

А ще кажуть, що не буває чудес. Завдяки чудові батьки не тільки врятували свою доню, а й ще одну здобули. Тепер у них дві доньки, дві прекрасних сестрички, чорнявенька Наталя і білявенька Ляля. Тож побажаємо їм щасливої долі. А заодно побажаємо щастя усім, хто читає або слухає цю казку.

<https://proridne.org/.html>

**Народознавча казочка для дітей старшої групи
«Лялька-мотанка – це іграшка та оберіг»**

Автор Постой М.М.

Ще сонце за гору високу не сіло,
Ще руки матусі невтомні до діла,
Бо треба прибрати і їсти зварити,
Одяг попрати, сорочку зашити...
Та всю роботу на мить вона лишила,
Свічку запалила, до столу присіла.
Клаптики тканини, нитки взяла,
Та ляльку-мотанку робити почала.
Адже раніше діти іграшок не мали,
У магазинах їх, нажаль, не продавали.
Тому ляльки робили своїми руками
Найтурботливіші у світі мами.
З тканини голівку лялечці сформувала,
Нитку вправно на схід сонця мотала,

Слова молитви в роботі промовляла,
Здоров'я міцного всій родині бажала.
Ця лялька не простою іграшкою була:
Захищала оселю від усякого зла,
Від бід та хвороб оберігала,
Добробут та достаток дарувала.
Так от наша господиня працювала,
Ляльки-мотанки діткам своїм мотала.
В шкаралупу горіха зерняток сипнула,
Клаптиком тканини міцно загорнула.
Ляльку Торохкальцем називають,
Немовлята нею брязкають та грають.
Маленькому Іванку забавка буде,
І ясна можна почесати, як ріжуться зуби.
Далі вправно мамині руки працюють,
Ляльку Ведучку з тканини майструють.
Ця лялька - мотанка руки в колі має,
Ними маленьку дитинку вона тримає,
Зробити перші кроки у житті допомагає,
Завжди підтримує, оберігає.
Ляльку Ведучку матуся домотала,
І сльозинка на її долоньку впала.
Сльози радості, а як тут не радіти,
Коли гарні, добрі підрастають діти?!
Ще господиня Коляду зробила,
Віничок до пояса ляльці вчепила.
Щоб все недобре з оселі вимітала,
Щоб лише злагода в домі панувала.
Мішечки з сіллю та зерном взяла,
Щоб хата повною добром була.
На столі – смачної страви багато,
Щоб було чим гостей частувати.
Адже незабаром гарне свято –
Колядників всі будуть зустрічати.
Колядки та щедрівки будуть лунати
На кожному подвір'ї, у кожній хаті.
Зробила також Кубушку-травницю,
Завжди й в усьому помічницю.
Лікарську траву в мішечок поклала,
Маленьку ляльку-оберіг замотала.
Як у руках цю лялечку пом'яти,
Рутою-м'ятою враз запахне в хаті.
Віджене хворобу, щоб і не було,
Від Кубушки-травниці добре йде тепло.
Матуся ляльки-мотанки зробила,

Хоч іграшки, та мають дивну силу.
 Там де вузлик на ниточці в'язала,
 Бажання потаємне загадала.
 Які ж бажання можуть бути в мами?
 Щоб не трапилось біди із малюками.
 Щоб здорові та щасливі діточки були,
 На радість батькам вони росли.
 Тож мої любі дітки знайте,
 Завжди і всюди пам'ятайте,
 Що найбільше щастя для мами,
 Коли все добре з її малюками.

<https://vseosvita.ua/library/narodoznavca-kazocka-dla-ditej-starsoi-grupi-lalka-motanka-ce-igraska-ta-oberig-353809.html>

КОЛЬОРОВІ ЗАЙЦІ

Авторська казка Галина Дудар

На лісовій галявинці у затишному закутку серед запашних трав і різнобарвних квітів примостилась чепурна хатинка. Ще минулої осені у ній поселилось молоде заяче подружжя. Навесні на світ народились однаковісінькі пухнастики – чотири донечки і синочок. Усі як один були сіренькі, без жодної плямочки, ну як крапельки води. Матуся Зайчиха і Татко Заєць натішитись не могли – такі в них діточки, ну найкращі у світі. Хлопчикові-зайченяті ім'я вигадали одразу (він же один) – Вуханчик. А от з дівчатками було важче. Ну не мають зайці іменослова. Але зрештою, і дівчатка отримали гарні імена: Лапонька, Зая, Вуханя, Хрумка. Не думай, що ці імена просто так далися. Вуханя – тому що, коли слухала мамину пісеньку, нашорошувала вушка; Хрумка постійно чимсь хрумтіла – то морквинкою, то гілочкою, то капустяним качанчиком; Лапонька коли сердилась, барабанила лапками по животику, ну а Зая постійно солодко позіхала і при цьому грайливо підморгувала сестричкам і братику. Усі зайченята, не дивлячись на те, що вони були на вигляд однаковісінькі, мали різні характери. Зате бешкетувати любили усі. Вуханчик був найстарший – на десять хвилин старший від Лапоньки, на одинадцять від Заї, на дванадцять від Вухані і аж на тринадцять – від Хрумки. Тож він був найвигадливішим витівником, і найхитрішим. Ні, не подумай, друже, нічого поганого – Вуханчик завжди був готовий захистити своїх сестричок, якщо у лісі їх хтось ображав. Але іноді він любив щось таке вичворити! Таке, за що татко Заєць міг добряче і за вуха натягати, а вуха у зайців, сам розумієш, і так некороткі. Тож у таких випадках Вуханчик примудрювався свою провину на меншеньких спихнути – їм однаково нічого не буде. Ну хіба що мама насвариться трішки. Врешті-решт наймолодшенькій –Хрумці – така негідна поведінка братика набридла. Але що ж робити? І тут вона згадала! Що?

Зайчата часто бігали гуляти на край лісу. А під лісом стояла гарна хатинка. Кожного ранку, як тільки вставало сонечко, двері хатинки відкривались, і на порозі з'являвся дивакуватий Чоловік. Дивакуватим він здавався вухатій малечі. Чоловік сходив східцями, йшов до стовпа, на якому

бовталось щось дуже дивне: металеве, схоже на відерце, з носиком. Коли Чоловік рукою натискав на носик, звідти хлюпала водичка. Ну, маленький друже, ти, мабуть, здогадався, що це був всього-на-всього старезний алюмінієвий умивальник. Умившись, Чоловік сідав на лавку, що росла під такою самою старезною грушою, і з колись гарного, а тепер вже надщербленого, горнятка пив якусь дуже запашну темну рідину. Ну звісно, це була кава. Насолодившись чудодійним напоєм, Чоловік йшов у хатину і за мить повертався з неї із незнайомими для зайченят предметами. Цими незнайомими предметами була велика дерев'яна дошка на трьох ногах, якась нарівня велика тарілка з кольоровими кружальцями, цілий оберемок заструганих паличок із хвостками на кінцях і посудина, у якій хлюпалась вода. Чоловік розставляв все це посеред двору, надягав фартуха, вкритого кольоровими плямами і брався за роботу. Робота його була дуже дивною із заячого погляду. Чоловік полоскав палички у воді, потім вмочував у кольорову тягучу рідину в один із принесених ним збаночків, а після цього проводив паличками по білому полотну, прикріпленому до триногі дошки. І так він робив цілісінський день. І від тієї дивної роботи на полотні з'являлись чудові кольорові плями, такі схожі на гарні квіти, які росли коло заячої хатини. Дивуванню зайченят не було меж! А тим паче, чудові різнокольорові плями не зникали! Вони захоплено спостерігали за чарівними рухами дивного Чоловіка. Ми то здогадались, що дивний чоловік був Художником! Тринога дошка не що інше як мольберт, а дивовижні палички з хвостиками – пензлі. Зайці ж то цього не знають!

У черговий раз, спостерігаючи за Художником, Хрумка вирішила., що вона разом із сестричками і братиком обов'язково заглянуть у ті чарівні збаночки із кольоровою рідиною А раптом ця рідина ще й смачненька. Отож, як тільки Художник закінчив роботу (а був саме полудень) і пішов у хатинку відпочити і набратись натхнення, як зайченята за командою Хрумки., штовхаючись і весело сміючись, кинулись на подвір'я до чарівних збаночків. Збаночки виявились не закритими. Вухань з розгону вскочив у одну з них. У збаночку виявилась біла фарба. Це сестрички зрозуміли одразу, як тільки із неї показалися братові вуха. Всі весело зареготались і вслід за братом скочили у іншу збаночки. Цього зайченятам виявилось замало, тож вони по черзі стрибали із одного збаночка в інший. І на кінець, втопившись, зайченята рядочком вляглися посеред двору на зеленій травичці. Сонечко гріло все дужче. Фарба підсихала швидше. Зайченята ніжились під сонячними промінчиками. Аж раптом скригнули двері. У них спочатку просунувся великий крилатий капелюх... А що було далі, зайченята не чекали. Вони мерщій скочили на лапки і прожогом – у найближчі кущі, а та і в ліс!

Незчулися, як опинились на рідній лісовій галявинці. Аж тут зайченята роздивились один одного і покотились зо сміху. Вони перетворились на милі вухасті різнокольорові створіннячка. Довелось їм перезнайтися . а то рідні сестрички не впізнали ні одна одну, ані братика Вуханя. Зате Хрумка і всі точно знали, що тепер Вуханю не вдасться обманути матусю, коли він у

черговий раз що-небудь вичворить! Та і матуся і татко менше плутати рідних дітей будуть (і таке ж часом буває, особливо спросоння). Адже фарба не змиватиметься ще довго. А може, за той час і братик виправиться.

<https://lelitka.te.ua/2014/03/>

Додаток Г
Фотоматеріал до занять за програмою
«Українська народна іграшка (лялька-мотанка)»

Виготовлення ляльки дзвіночок

Виготовлення ляльки Втішниці

Заняття-розвага «Погляд у минуле, де бабуся ляльку забула»